

Obitelj u poljskoj i hrvatskoj frazeologiji

Kalembert, Marta

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:647767>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnost

Katedra za poljski jezik i književnost – lingvistički smjer

Marta Kalember

OBITELJ U POLJSKOJ I HRVATSKOJ

FRAZELOGIJI

Frazemi koji sadrže sastavnice uže obitelji

u hrvatskom i poljskom jeziku

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: prof. dr. sc. Neda Pintarić

Zagreb, 2022.

Sadržaj

1. UVOD	6
2. DEFINICIJE I POJMOVI.....	7
2.1. Frazeologija.....	7
2.2. Frazem.....	8
2.2.1 Obilježja frazema	9
2.3. Ostale definicije	11
2.4. Obitelj.....	11
3. STRUKTURNA ANALIZA FRAZEMA.....	13
3.1. Strukturna analiza frazema u hrvatskom jeziku	13
3.2. Strukturna analiza frazema u poljskom jeziku.....	13
4. PARADIGMATIČNOST HRVATSKIH I POLJSKIH FRAZEMA	14
4.1. Frazemi nulte paradigmatičnosti.....	15
2.2. Frazemi djelomične paradigmatičnosti.....	15
2.3. Frazemi potpune paradigmatičnosti.....	17
3. SINTAKTIČKA ANALIZA FRAZEMA	19
5.1. Imenički frazemi	19
5.1.1. Imenički frazemi u funkciji subjekta.....	20
5.1.2. Imenički frazemi u funkciji imenskog predikata.....	20
5.1.3. Imenički frazemi u funkciji apozicije:.....	20
5.1.4. Imenički frazemi u funkciji objekta	20
3.2. Glagolski frazemi.....	21
3.3. Pridjevski frazemi	21
3.3.1.Pridjevski frazemi u funkciji atributa.....	21
3.3.2. Pridjevski frazemi kao dio predikata	21
3.4. Priložni frazemi	22
3.5. Frazemske rečenice	22

3.5.1 Frazemi kao samostalne rečenice	22
3.5.2. Frazemi uvršteni u druge rečenice.....	22
4. VARIJANTNOST FRAZEMA	23
6.1. Fonološke inačice.....	24
4.2. Morfološka inačica (promjena broja imeničke sastavnice).....	24
4.3. Tvorbene inačice.....	24
4.4. Sintaktičke inačice.....	25
4.5. Leksičke inačice	25
4.5.1. Imeničke leksičke inačice:	26
4.5.2. Glagolske leksičke inačice:.....	26
4.5.3. Izostavljanje glagolske sastavnice:	26
4.5.4. Izostavljanje pridjevske sastavnice:.....	26
4.5.5. Izostavljanje zamjeničke sastavnice:	26
4.5.6. Izostavljanje priložne sastavnice:	27
4.5.7. Izostavljanje prijedložne sastavnice:.....	27
4.5.8. Izostavljanje različitih vrsta riječi:.....	27
4.5.9. Leksička zamjena dviju ili više frazemskih sastavnica:	27
4.6. Leksičko-kvantitativne inačice (leksičko-kvantitativno izostavljanje).....	27
4.7. Kombinacija više vrsta inačica unutar istog frazema.....	28
5. SEMANTIČKA ANALIZA HRVATSKIH I POLJSKIH FRAZEMA.....	28
5.2. Podrijetlo i rasprostranjenost frazema	30
5.3. Motiviranost frazema.....	31
6. KONCEPTUALNA ANALIZA.....	32
6.1. Frazemi kojima se opisuju čovjekove emocije	33
6.1.1. Brinuti za <i>koga</i>	33
6.1.2. Ljubav	34
6.1.3. Osjećaj sigurnosti.....	34

6.1.4.	Dosada, tuga.....	35
6.1.5.	Sažaljenje	35
6.1.6.	Čuđenje	35
6.1.7.	Ljutnja, bijes	36
6.1.8.	Razočaranost	36
6.2.	Frazemi kojima se opisuje izgled čovjeka	36
6.2.1.	Sličnost roditelja s djecom	36
6.2.2.	Nagost	37
6.3.	Frazemi kojima se opisuju ljudske karakterne osobine	38
6.3.1.	Nesamostalnost	38
6.3.2	Pakost (zloba), činiti nešto (nekome) nažao.....	38
6.3.3.	Pohlepnost.....	39
6.3.4.	Zavođenje.....	39
6.3.5.	Biti bez vlastitog mišljenja.....	40
6.3.6.	Sklonost porocima	40
6.4.	Frazemi koji opisuju fizičko stanje čovjeka.....	41
6.4.1.	Stanje pijanstva:	41
6.5.	Frazemi kojima se opisuje čovjekova uloga i status u društvu	41
6.5.1.	Autoritet	41
6.6.	Frazemi kojima se opisuje čovjekovo porijeklo	42
6.6.1.	Imati dugačku obiteljsku povijest	42
6.7.	Frazemi kojima se opisuju međuljudski odnosi	42
6.7.1.	Brak.....	42
6.7.2.	Vrijeđati koga.....	43
6.7.3.	Zaklinjati, kleti.....	43
6.7.4.	Ismijavati koga.....	44
6.7.5.	Utjeha.....	44

6.7.6.	Tjelesno zlostavljanje.....	45
6.7.7.	Smetati komu	45
6.7.8.	Grdnja	45
6.8.	Frazemi koji opisuju čovjekov intelekt i sposobnosti	46
6.8.1.	Nadarenost	46
6.9.	Frazemi koji se ne odnose na čovjeka.....	47
6.9.1.	Alkohol	47
6.9.2.	Obiteljski dom.....	47
6.9.3.	Dan isplate	48
6.9.4.	Priroda.....	48
6.9.5.	Sotona	48
7.	Zaključak.....	49
8.	Sažetak.....	51
8.1.	Sažetak	51
8.2.	Summary naslov na engleskom.....	52
9.	Popis hrvatskih i poljskih frazema.....	52
9.1.	Popis hrvatskih frazema.....	52
9.2.	Popis poljskih frazema.....	56
10.	Literatura uredite literaturu, ništa nije u kurzivu pa zbunjuje!.....	60

1. UVOD

U ovom radu bit će riječ o usporedbi frazema koji sadrže sastavnice uže obitelji u poljskom i hrvatskom jeziku. Pod sastavnicama uže obitelji misli se na sastavnice: otac, majka, kćer, sin, sestra, brat i obitelj, odnosno *ojciec, matka, córka, syn, siostra, brat* i *rodzina*. Institucija obitelji važna je u poljskom koliko i u hrvatskom jeziku, što se može vidjeti upravo iz bogate frazeologije u oba jezika. Raznolikost i izobilje frazema koji uključuju obitelj jasno su vidljivi u svakodnevnom govoru. Riječ obitelj izvedena je iz glagola obitavati, odnosno prebivati, stanovati te je njeno značenje kasnije bilo prošireno na zajedničko ili skupno življenje. First-Dilić (1976 : 87) navodi kako „pojam obitelji označava grupu ljudi koji obitavaju ili prebivaju – dakle, stanuju – okupljeno, zajedno u kući, u stanu, na poljoprivrednom posjedu ili u domaćinstvu“. Hrvatski jezični portal navodi dvije definicije tog pojma:

1. sociol. temeljna društvena jedinica zasnovana na zajedničkom životu užeg kruga srodnika, ob. roditelja i njihove djece; porodica, familija

2. (+ potenc.) zajednica (ljudi, stvari i sl.)¹

Na samom početku ovog rada bit će riječ o frazeologiji kao lingvističkoj disciplini, njenoj podjeli te frazemima kao osnovnim jedinicama frazeološkog jezičnog sustava. Budući da se ovaj rad bavi frazemima sa sastavnicama uže obitelji, slijedi definicija obitelji kroz povijest i danas. Zatim slijedi analiza prikupljenih poljskih i hrvatskih frazema. Frazeomi koji su korišteni te analizirani za potrebe ovog rada ekscerpirani su iz *Hrvatskog frazeološkog rječnika*, *Frazeološkog rječnika poljskog jezika (Słownik frazeologiczny języka polskiego)* te *Frazeološkog rječnika PWN (Słownik frazeologiczny PWN)*. Za podrobnije razumijevanje određenih frazema i njegovih sastavnica koristila sam se raznim web-stranicama: Wikipedia, Wikiknjige, Hrcak.srce.hr, Narodowy Korpus Języka Polskiego (NKJP), Korpus Języka Polskiego PWN, Wielki Słownik Języka Polskiego, Bryk.Pl, Glosbe online rječnik.

¹ https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eFxuWRM%3D (zadnji pristup: 17.11.2021.)

2. DEFINICIJE I POJMOVI

2.1. Frazeologija

Termin frazeologija nastao je od grčkih riječi *phrasis* 'izraz' i *lógos* 'riječ, govor'. Zanimanje za frazeologiju javlja se još u srednjem vijeku i to kada se pojavila prva zbirka o neraščlanjivim svezama riječi Erazma Roterdamskog 1500. godine. Frazeologija se smatra relativno mladom lingvističkom disciplinom – počela se razvijati iz leksikologije tek sredinom 20. stoljeća, nakon 1947. Na razvoj frazeologije imao je utjecaj Viktor Vladimirovič Vinogradov, ruski lingvist, koji je 1947. godine objavio svoj pionirski rad „Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku“ (Fink-Arsovski 2002: 6). Tako se Rusija, odnosno tadašnji Sovjetski savez, smatra kao ishodište frazeologije, ali se ubrzo proširila i na ostale slavenske zemlje, među njima i na Hrvatsku. U hrvatskoj se frazeologija počela proučavati početkom sedamdesetih godina prošlog stoljeća, čiji je razvoj potaknula Antica Menac. Autorica je u to vrijeme utemeljila Zagrebačku frazeološku školu okupivši skupinu suradnika te uspješno primijenivši teorijsku osnovu ruske frazeologije na hrvatsku (Fink-Arsovski, 2002 : 6).

U Poljskoj je odjek Vinogradovljevih radova imao velik utjecaj na Stanisława Skorupku, poljskog lingvista iz sredine 20. stoljeća (Vidović Bolt 2011: 15). U poljskoj lingvistici pojam *idiom* prvi je put upotrijebljen u 19. stoljeću u rječniku pod nazivom *Słownik Wileński* (1861). Opsežniji radovi o Poljskoj frazeologiji objavljeni su 70-ih i 80-ih godina prošlog stoljeća. Za razvoj frazeologije na tom području uvelike je zaslužan već spomenuti Stanisław Skorupka, koji se smatra autorom prve frazeološke znanstvene studije pod nazivom *Z zagadnień frazeologii* (1952.), a 1967. godine objavljuje i frazeološki rječnik poljskog jezika – *Słownik frazeologiczny języka polskiego* (Vidović Bolt 2011: 15).

Termin frazeologija ima dva značenja. Prvo se odnosi na „lingvističku disciplinu, dio lingvistike, u kojoj se proučavaju i opisuju frazemi ili frazeologizmi, to jest ustaljeni višečlani izrazi u jeziku koji se u govoru reproduciraju kao cjelina i kod kojih značenje nije zbroj značenja pojedinih sastavnica“, dok drugo predstavlja „način i tehniku izražavanja, odnosno strukturiranja teksta koji su svojstveni nekom piscu.“² Fink-Arsovski (2007: 15-16) također navodi dva značenja frazeologije u knjizi *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Prvo

² frazeologija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (zadnji pristup 1. 3. 2021.) <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20523>>

značenje se odnosi na lingvističku disciplinu koja proučava ustaljene izraze, a drugo značenje predstavlja ukupnost svih frazema jednoga jezika, raspoređenih prema različitim kriterijima. Menac u knjizi *Hrvatska frazeologija* navodi kako frazeologiju jednoga jezika tvore riječi čvrsto vezane strukture, nastali na različite načine i pridošli iz različitih izvora.

U današnje vrijeme frazeološki aspekt vidljiv je u brojnim člancima i znanstvenim istraživanjima u kojima autori predstavljaju raznolikost pojmova i na taj način doprinose daljnjem razvoju frazeologije kao samostalne jezične discipline (Józwiak–Dądela, 2007: 11).

2.2. Frazem

Pod pojmom *frazem* smatra se frazeološka sveza koja je i osnovna jedinica frazeološkog jezičnog sustava. Uz termin *frazem*, koji se sada ustalio u hrvatskom jezikoslovlju, mogu se pronaći u literaturi i drugi nazivi poput: idiom, ustaljeni izraz, ustaljena kolokacija, frazeologem, frazeologizam, frazeološka jedinica, fraza, kombinacija riječi i slično. Naziv koji prevladava jest frazem. Najprije je općeprihvaćen naziv bio frazeologizam i to pod utjecajem ruske frazeologije, no ubrzo se zamjenjuje nazivom *frazem* koji je tvorbena nastao po uzoru na druge jezikoslovne nazive osnovnih jedinica jezičnog sustava (fonem, morfem, semem) (Kovačević 2012: 7-8).

U poljskom jeziku također možemo pronaći nekoliko naziva za isti termin kao što su *związek frazeologiczny*, *idiom*, *zwrot*, *jednostka frazeologiczna*. Za hrvatski ekvivalent *frazem* upotrebljava se naziv *frazologizm* (Vidović Bolt 2011: 17).

Kako imamo različite termine za frazem, tako imamo i različite definicije za njega. Menac, Fink-Arsovski i Venturin u *Hrvatskome frazeološkom rječniku* (2003: 6) frazeme definiraju kao „ustaljene sveze riječi koje se upotrebljavaju u gotovu obliku, a ne stvaraju se u tijeku govornoga procesa, i kod kojih je bar jedna sastavnica promijenila značenje, tako da značenje frazema ne odgovara zbroju značenja njegovih sastavnica.“

Kako bismo bolje razumjeli poglavlje koje slijedi važno je pokazati razliku između frazeologije, odnosno frazema u užem i širem smislu. Pod frazeologijom u užem smislu

podrazumijevaju se tzv. neslobodni skupovi riječi, tj. oni koji se ne stvaraju u govornom procesu, nego se reproduciraju u gotovom obliku kakav se ustalio dugom uporabom. Sastavni dijelovi takvih skupova pokazuju veći ili manji stupanj značenjskog blijeđenja, tako da značenje cijelog frazema nije adekvatno zbroju značenja njegovih dijelova (Menac 1980: V). Frazemi u širem smislu podrazumijevaju činjenicu da značenjsko blijeđenje članova nije u potpunosti provedeno.

U ovom će se radu spominjati i pojam pragmafrazema. Prema Pintarić (2016: 223) pragmafrazem je obilježeni frazem - uz frazeološki oblik sadrži i dodatne elemente: emociju, modalnost i ilokutivnost. Na taj način je zapravo svaki pragmafrazem frazem, „ali svaki frazem ne mora biti pragmafrazem. Pragmafrazem je dakle onaj obilježeni frazem koji se rabi u određenoj kulturnoj situaciji.“

2.2.1 Obilježja frazema

Kako je Vinogradov zaslužan za razvoj frazeologije kao samostalne poddiscipline u okviru ruskog jezikoslovlja navest ćemo najprije obilježja frazema koja su po njegovu mišljenju najvažnija. Vinogradov navodi kako je bitna značajka frazema njegovo preneseno i slikovito značenje, ekspresivnost te nezamjenjivost bilo koje od frazeoloških sastavnica njegovim sinonimom (1977: 155).

Fink-Arsovski (2002: 6) navodi da su glavna obilježja frazema postojanje najmanje dviju sastavnica (bez obzira na to je li riječ o dvjema punoznačnicama ili o kombinaciji punoznačnice i nepunoznačnice), čvrsta struktura, cjelovitost, ustaljenost te reproduktivnost, slikovitost, konotativno značenje, ekspresivnost i desemantizacija, odnosno značenjsko blijeđenje. Ona posebnu pozornost daje desemantizaciji – semantičkoj preoblici jednog dijela ili svih frazemskih sastavnica.

Matešić (1982: VI) frazeološku jedinicu naziva frazemom te se njegova definicija i obilježja frazema odnose na poimanje frazema u užem smislu. On navodi četiri bitna obilježja frazema:

1. reproduciranje (frazem se pojavljuje u gotovu obliku, kao čvrsta veza riječi ustaljena dugom uporabom),
2. formalno ustrojstvo (frazem je neraščlanjiv skup riječi od kojih su najmanje dvije riječi punoznačne),
3. idiomatičnost (semantička pretvorba najmanje jednoga člana čvrstoga skupa riječi, tako da značenje frazema nikada ne odgovara zbroju značenja njegovih članova),
4. uklapanje u kontekst (frazem se u rečenici javlja kao njezin član, tj. frazem nije skup riječi u vidu vlastitog teksta).

Menac (2006: 15) ističe četiri osnovne značajke koje trebaju dijeliti svi frazemi:

1. značenje cjeline koje ne proizlazi iz značenja pojedinih sastavnica,
2. uglavnom stabilan red riječi,
3. čvrsta struktura u kojoj su leksičke zamjene ograničene, a gramatičke ne unose semantičke promjene,
4. najveći opseg frazema je neodređen, a najmanji se sastoji od jedne samostalne i jedne pomoćne riječi.

Menac navodi još neke značajke frazema: metaforičnost, neprobojnost, emocionalnost, nacionalni karakter, neprevodivost na druge jezike.

Menac (2006: 16) ističe i podrijetlo frazema, pod čime se najprije misli na jezik u kojem je pojedini frazem niknuo. Tako možemo izdvojiti nacionalne frazeme, posuđene frazeme, frazeme uzete iz narodne književnosti, frazeme prevedene s drugih jezika itd.

Barbara Kovačević (2020: 361-362) razlikuje četiri frazemska tipa: minimalni frazemi, sveze riječi, frazemske rečenice i frazemske polusloženice. Minimalni frazem sastoji se od dviju riječi, najčešće jedne punoznačnice i jedne nepunoznačnice, dok se sveze riječi sastoje najmanje od dviju punoznačnica. Frazemske rečenice mogu biti uključene u drugu rečenicu ili širi kontekst, a mogu stajati i kao samostalna rečenica. Frazemske polusloženice novija su skupina frazema prema opsegu. To su „jednorječnice slijeva i zdesna omeđene bjelinom koje između svojih sastavnica imaju spojnicu“ (Kovačević, Ramadanović 2013: 273).

2.3. Ostale definicije

Kako bismo bolje shvatili poglavlja koja slijede, navest ćemo još neke od definicija koje se spominju u radu – paradigmatičnost i motiviranost frazema.

Paradigmatičnost odnosno promjenjivost frazema uvjetovana je promjenom oblika pojedine komponente zavisno o kontekstu. Takva promjena nema utjecaja na značenje frazema. Prema Fink (2002: 21) podjela frazema prema vrsti paradigmatičnosti ima tri stupnja i odnosi se na:

- frazeme nulte paradigmatičnosti
- frazeme djelomične paradigmatičnosti i
- frazeme potpune paradigmatičnosti.

Kod frazema nulte paradigmatičnosti nije moguća nikakva promjena oblika, što znači da se upotrebljavaju u prihvaćenom kanonskom obliku, odnosno takve frazeme karakterizira okamenjena struktura. Djelomičnu paradigmatičnost uvjetuju morfološki ili semantički čimbenici, a potpuna paradigmatičnost znači neograničenu mogućnost mijenjanja frazema u skladu s gramatičkim značajkama frazemskih sastavnica. Bez obzira na to koliko se frazem mijenja ovisno o kontekstu, njegovo značenje ostaje isto tj. nepromijenjeno (Fink-Arsovski 2002: 21)

Motiviranost frazema može biti konkretna, asocijativna i apsurdna (Vidović Bolt 2011: 47–48). Konkretni motivi su oni koji su utemeljeni na stvarnim događajima, asocijativni motivi su oni čije postojanje pretpostavljamo na temelju određenih ponašanja, prethodnih događaja, emocija i slično, a apsurdni ili nelogični motivi su oni u kojima ne pronalazimo nikakvu logičnu motiviranost ili objašnjenje. U ovom radu zabilježene su sve tri vrste motiviranosti koje će biti detaljnije opisane u 5. poglavlju.

2.4. Obitelj

Najveća vrijednost u čovjekovu životu je obitelj. Obitelj je temelj društvene zajednice, kako u prošlosti tako i danas. Temelje saveza obitelji nalazimo još u govoru Svetog pisma, gdje se

viđenje obitelji sadrži u tome da se ostane predan onda kada obiteljski život postane težak. Prvu obitelj također upoznajemo u Starom zavjetu – Adama i Evu te njihove sinove Kaina i Abela.

Kako razvoj i transformacija društva općenito utječe na sve sastavnice toga društva, tako utječe i na obitelj. Poimanje obitelji, njezina definicija i temelji bitno su se mijenjali kroz povijest i postmoderno doba. Ona se oduvijek prilagođavala društvenim zahtjevima, potrebama i normama koje diktiraju određeno vrijeme i mjesto. Nekada se pod pojmom obitelji smatrala isključivo zajednica muškarca i žene te njihove djece, dok danas taj pojam također podrazumijeva brak muškarca i muškarca ili žene i žene. Univerzalna definicija jest ta da je obitelj grupa ljudi koji se povezuju jer zajedno žive, dijele međusobnu odgovornost i najčešće su povezani brakom ili biološkim podrijetlom (First-Dilić, 1976: 12).

Kako je obitelj važna u svim sferama ljudskog života, tako je važna i u jeziku samom. Prenosjenje i usvajanje jezika, kulture, vrijednosti, stavova, navika, oblikovanje osobnosti – sve to čini odgoj i obrazovanje, a sve se to najprije događa u obitelji gdje dijete uči od svojih „učitelja“ – odnosno roditelja. U obitelji se razvija djetetov vokabular, gramatička ispravnost rečenica, sintaksa, poznavanje stranih jezika te ostale jezične vještine. U frazeologiji obitelj zauzima važno mjesto, što se pokazuje čitavim nizom frazema kojima su glavne sastavnice članovi obitelji. Takvi frazemi su česti u uporabi u svakodnevnom govoru te su široko rasprostranjeni ne samo u poljskom i hrvatskom jeziku, već u svim jezicima svijeta.

U hrvatskom jeziku razlikujemo dva leksema – "obitelj" i "porodica". U Velikom Rječniku Hrvatskog jezika (Anić, 1107: 2003) *porodica* ima više definicija s obzirom na različite discipline. Povijesno je definirana kao široka rodbinska zajednica, svojta, odnosno obitelj po slijedu naraštaja. Može se definirati i kao krug, skup ljudi koje veže sličan cilj, misao, rad i sl. U biologiji *porodica* označava sistematsku kategoriju u podjeli biljnog i životinjskog svijeta, više od roda, a niže od reda. Iz lingvističkog stajališta perspektive *porodica* označava skupinu genetski srodnih jezika. Anić (895: 2003) definira *obitelj* iz sociološke perspektive kao temeljnu društvenu jedinicu zasnovanu na zajedničkom životu užeg kruga, srodnika, odnosno roditelja i njihove djece. Govoreći iz etimološke perspektive, *porodica* označava srodstvo, dolazi od riječi *rod* – prasl. i stsl. *rodъ* (rus. *rod*, polj. *ród*), latv. *rads*: *rođak* ← ie. **wrdh-/wrodh-* (skr. *vardhati*: *raste*). *Obitelj* dolazi od riječi "obitavati" – prasl. i stsl. *obitati* (rus. *obitát'*) ← **obvitati* ← o (b)- + prasl. **vitati*: *živjeti* (rus. *vitát'*, polj. *witać*).

3. STRUKTURNA ANALIZA FRAZEMA

3.1. Strukturna analiza frazema u hrvatskom jeziku

Strukturnom se analizom utvrđuje opseg frazema, sintaktički glavna (dominantna) sastavnica i leksički sastav frazeološke jedinice. Kao što je već navedeno, u hrvatskoj frazeologiji frazemi se dijele na četiri tipa: minimalni frazem, sveza riječi, frazemska rečenica i frazemska polusloženica. (Kovačević 2020: 362)

Minimalni frazem najmanja je frazeološka jedinica jer sadržava najmanje sastavnica. Naime, minimalni frazem sastoji se od jedne punoznačne riječi i jedne ili više nepunoznačnih riječi, a zajedno čine naglasnu cjelinu (<biti> majka *za što*).

Najbrojniji i najčešći frazeološki tip jest sveza riječi ili skup riječi, a sastoji se od najmanje dviju punoznačnih riječi uz koje može biti jedna ili više nepunoznačnih (majku mu staru) (Kovačević 2020: 362). Razlikuju se imeničke, glagolske, pridjevske i priložne sveze riječi, a rjeđe su brojevne i zamjениčke (Kovačević 2012: 2). Postoje i sveze riječi poredbene strukture koje su zapravo posebna skupina dvojne ili trojne strukture jer se u njima poredbenim veznikom uspoređuje nešto s nečime – npr. pijan kao majka, <gol> kao od majke rođen.

Frazemska rečenica je po svom opsegu frazeološka jedinica s više sastavnica nego što ih imaju skupovi riječi. Mogu biti samostalne rečenice ili rečenice koje se uključuju u neki kontekst, npr. takvoga majka ne rađa svaki dan (Kovačević 2020: 362).

Frazemske polusloženice najnovija su skupina frazema prema frazemske opsegu. To su zapravo „jednorječnice s lijeva i zdesna omeđene bjelinom koje između svojih sastavnica imaju spojnicu. Činjenica da svaka sastavnica ima svoj naglasak drži ih unutar definicije frazema. Dakle, frazemske polusloženice su jednorječnice s barem dvama naglascima.“ (Kovačević, Ramadanović 2013: 273) Primjer frazemske polusloženice je frazem *tata-mata*.

3.2. Strukturna analiza frazema u poljskom jeziku

U poljskoj frazeološkoj tradiciji Stanisław Skorupka (1967: 6) razlikuje tri tipa frazema prema formalnom kriteriju koji obuhvaća određivanje noseće komponente frazema:

1. *wyrażenie* – frazemi imeničke strukture koji se sastoje od najmanje dvije punoznačnice ili jedne punoznačnice i jedne ili više nepunoznačnica (*matka dzieciom*)

2. *zwrot* – sveze u kojima glagol ima glavnu funkciju (*powtarzać (iść) jak za panią matką*)

3. *fraza* – sveza sa strukturom rečenice koja se sastoji od imeničkih i glagolskih komponenata (*jaka matka, taka córka.*)

Andrzej Maria Lewicki je predložio logičnu podjelu frazema prema njihovoj funkciji u rečenici te razlikuje pet tipova frazema³:

1. *fraza* – frazeološke jedinice koje vrše rečeničnu funkciju i ne zahtijevaju nadopunu

2. *zwrot* – frazeološke jedinice koje vrše funkciju glagola

3. *wyrażenie rzeczownikowe* – imeničke frazeološke jedinice koje se mijenjaju kroz padeže

4. *wyrażenie określające* – frazemi koji određuju imenice, glagole, pridjeve i priloge

5. *wskaźniki frazeologiczne* – frazeološke jedinice koje vrše pomoćnu funkciju prijedloga, veznika ili čestica (Vidović Bolt 2011: 24).⁴

4. PARADIGMATIČNOST HRVATSKIH I POLJSKIH FRAZEMA

Analizirajući frazeme obrađujemo ih u njihovom prihvaćenom kanonskom obliku. Dok neki frazemi ostaju nepromjenjivi, odnosno uvijek isti, vrlo se često događa da frazem mijenja svoje sastavnice, iskrivljuje ih, zamjenjuje sinonimima ili čak antonimima ovisno o kontekstu i situaciji u kojoj se koristi. Takve promjene odvijaju se na paradigmatškoj osnovi. Kao što je već spomenuto frazemi se mogu podijeliti na frazeme nulte paradigmatičnosti, djelomične paradigmatičnosti te potpune paradigmatičnosti.

³ <https://frazologia.pl/faq>

⁴ Usp. <https://frazologia.pl/faq>, <https://frazologia.pl/faq>

4.1. Frazemi nulte paradigmatičnosti

U ovom korpusu frazemi nulte paradigmatičnosti su pojedini frazemi sa strukturom sveze riječi i pojedine frazemske rečenice. Primjerice:

1. Jaka matka, taka córka –

Gdy ktoś patrząc na mnie powie „jaka matka, taka córka”, będę dumna. Dziękuję Ci mamó za to, kim jestem i jaka jestem. (izvor: WSJP)⁵

3. Nije ti tata (otac) staklar <!> –

Ne stoj tu ispred televizora! Nije ti tata staklar. – (Google)

4. Tata-mata u čemu –

Izbjegavao je, naravno, teme u kojima je ona jedino nešto znala, tj. teme iz njihove zajedničke struke u kojoj je on bio tata-mata, doktor, a ona tuc-muc studentica. (Hrvatski frazeološki rječnik prema Cvitan)

1.2. Frazemi djelomične paradigmatičnosti

Djelomična paradigmatičnosti vidljiva je kod svih strukturnih tipova frazema, a istovremeno joj pripada i najveći broj frazema. Dio frazema mijenja svoj broj (iz jednine u množinu i obratno). Infinitivna glagolska sastavnica često mijenja vrijeme, način, broj, lice i rod. Kod pridjevskih frazema česta je promjena imeničke i pridjevske sastavnice u rodu (npr. promjena iz muškog roda u ženski i obratno) i padežu.

1. matka dzieciom –

Widzieć we mnie tylko poczciwą kobiecinę, matkę dzieciom jest może równie fałszywe, jak widzieć kawiarnianego wampa, żyjącego z każdym kto się nawinie pod, powiedzmy (...) (WSJP)

⁵ Wielki słownik języka polskiego: https://wsjp.pl/index.php?id_hasla=3936 (zadnji pristup: 01.07.2021.)

2. To je <još> mila majka *prema čemu* –

Ono što se rodi Ciconiji činilo, dok je još zdrava letjela, kao zapušteno i neobrađeno, bijaše još mila majka prema sadašnjoj kasnojesenskoj (...) bilanci. (Hrvatski frazeološki rječnik prema Kušan)⁶

2. Być komuś (dla kogoś) matką –

Byłem dla Ciebie kimś więcej, niż matką. (izvor: Glosbe)⁷

3. powtarzać (iść) jak za panią matką –

Bardzo cenię i szanuję ludzi samodzielnie myślących, choćby nawet mieli się ze mną w danej sprawie nie zgadzać. Niestety, coraz częściej widzę otaczających mnie ludzi, powtarzających jak za panią matką, że mam rację, że oczywiście oni się zgadzają ze wszystkim, co powiem. Ignoranci, w ogóle nie wiedzą, o co chodzi. (Bryk.pl)⁸

4. wdać się w matkę –

Córka zupełnie nie wdała się w matkę i w domu dochodziło do piekielnych scen.
(NKJP)

5. Wyssać z mlekiem matki *coś* –

Zadruga to jakoby model społeczny, jaki Słowianie wyssali z mlekiem matek - chłopska wspólnota, w której pierwsze skrzypce grają ojcowie, synowie i bracia.
(NKJP)⁹

6. Ojciec dzieciom –

Teraz przestał śpiewać o rodzicach i ułożył piosenkę o swoich dzieciach. [...] Wygląda na to, że nie tylko Muniek ze zbuntowanego małolata zmienił się w ojca dzieciom. (NKJP)

7. Robić z tata wariata –

Bardzo szybko przestaje być istotne, o czym ta historyjka jest. O naturze kobiecości wyzwolonej? O życiu w prawdzie i kłamstwie? O głupocie mężczyzn? O mądrości mężczyzn? O zdradzie? O robieniu z tata wariata?
(WSJP)

⁶ Menac, Antica, Željka Fink-Arsovski, and Radomir Venturin. Hrvatski frazeološki rječnik. Nakl. Ljevak, 2003., str. 311.

⁷ <https://pl.glosbe.com/pl/pl/by%C4%87%20dla%20kogo%C5%9B%20matk%C4%85> (zadnji pristup: 01.07.2021.)

⁸ <https://www.bryk.pl/slowniki/slownik-zwiazkow-frazeologicznych/68569-pani> (zadnji pristup: 03.07.2021.)

⁹ Korpus języka polskiego: <https://sjp.pwn.pl/korpus/zrodlo/;1116,1;37419> (zadnji pristup: 03.07.2021.)

8. Mamina córeczka –

Chciały dobrych stopni. Kujony. Mamine córeczki. (Słownik frazeologiczny prema Kunc. Twarz, 26.)

9. Držati se mami (majci) za suknju (skute) –

Meni je nje žao, već je majka, a i dalje se nezrelo drži svojoj majci za suknju i radi sve po njenim instrukcijama. (Hrvatski frazeološki rječnik prema G.)

10. <Gol> kao od majke rođen –

Prvo što smo napravili bilo je da smo sa sebe skinuli prljavštinu, i to tako što smo goli kao od majke rođeni jedni druge polijevali kablovima vode. (Hrvatski frazeološki rječnik prema Brešan) - u 8. i 10.

11. Pijan kao majka –

Naravno da je bio crven u licu i pijan kao majka. (Hrvatski frazeološki rječnik prema Kušan)

2.2. Frazemi potpune paradigmatičnosti

Potpunu paradigmatičnost pokazuju neki frazemi imeničke strukture, glagolske strukture i pridjevske strukture te frazem koji je po svom opsegu minimalni frazem. Imenički frazemi koji imaju strukturu pridjev + imenica potpuno su paradigmatični te mogu biti u svim padežima. Potpuna paradigmatičnost očituje se u nekim frazemima tako što se frazemu dodaju ili oduzimaju određene sastavnice. U frazemima glagolske strukture česte su promjene u glagolskom vremenu ili glagolskom vidu (svršenost – nesvršenost).

1. oddać dziecko w mamki (na mamki) –

Kobiety wołały oddawać dzieci mamkom. (Wyborcza.pl)

2. mamin (majčin) sin (sinčić) –

*Eh pa kako od maminog sina napraviti jednog ozbiljnog odraslog muškarca?
(Google forum)*

3. matka natura (Matka Natura) –

Psychoanaliza dostrzega w uprawianiu ogrodnictwa w Anglii przejaw poczucia winy za gwałt zadany *matce naturze* przez pierwszą w świecie rewolucję przemysłową, której skutkiem było zniszczenie środowiska naturalnego. (NKJP, Joanna Beckerman: Poczta z angielskiego ogrodu, Gazeta Wyborcza, 1998-09-25)

4. Matka Polka –

Wszystko przez to, że chcecie być *matkami Polkami* [...]. (Facebook profil Matka Polka Kreatorka)

5. rodzoną matkę sprzeda (by sprzedał) –

To była wypowiedź antysemicka. Słyszałem już takie przed wojną. To ciągle ten sam język. Żydzi to złodzieje, myślą tylko o pieniądzach, *sprzedadzą własną matkę*... (NKJP: Wojciech Harpula: Nienawiść w duszy, Gazeta Krakowska, 2006-04-07)

6. Być komuś (dla kogoś) ojcem –

Sab, ty wiesz, *jestes moim ojcem* i matką, ja i moja rodzina żyjemy w twoim cieniu. (Słownik Frazeologiczny PWN z Przysłówkami: W.Żukrowski – Tablice)

7. ojczyste prógi –

Jakże bliski jest nam wizerunek Papieża stojącego w oknie - czy tego na Watykanie, z którego płynęły pozdrowienia i niedzielna modlitwa „Anioł Pański”, czy też tego w krakowskiej kurii - rozedrganego młodzieżowym śpiewem, radosnym spotkaniem w *ojczystych progach*. (NKJP: K. Juszcak: OJCU ŚWIĘTEMU ŚPIEWAJMY, Czas Ostrzeszowski nr 200522, 200.)

8. Syn ciemności –

Dzieci i anioły odganiały jednak *synów ciemności*, skandując „Diabły do piekła!” (NKJP: Husaria prowadziła Świętego, Dziennik Polski, 2000-12-06)

9. syn pułku –

Chłopczyna stał się maskotką żołnierzy, *synem pułku*. (Internet)

10. psi syn –

[...] czego się spodziewać po *psim synu*. (NKJP: Andrzej Stasiuk: Czekając na Turka, 2009)

11. Majka priroda –

Ovi su ljudi zaista odali počast *Majci Prirodi*. (net.hr)

12. jedna je majka *komu* –

Studoši su daleko od roditelja i osjećaju se slobodno, a tu slobodu često prvo utope u alkoholu. Ali *jedna im majka* sljedeći dan i još koji poslije! ((G) – Hrvatski frazeološki rječnik)

13. kurvin (kurbin) sin –

Svi misle da je on dobar dečko, ali on je običan *kurvin sin*. (...) ((G) – Hrvatski frazeološki rječnik)

3. SINTAKTIČKA ANALIZA FRAZEMA

Sintaktička se analiza frazema odnosi na uključivanje frazema u rečenično ustrojstvo, odnosno na određivanje njegove funkcije (Fink-Arsovski 2002:8). Ovaj je aspekt opisa frazema izravno povezan s jednim obilježjem frazema – da frazem postaje dijelom rečeničnog ustrojstva vršeći sintaktičku funkciju ili se upotrebljava kao zasebna rečenica. Funkcija frazeoloških jedinica određuje se prema njihovu frazemskom i kategorijalnom značenju, za čije su određivanje važni semantički i sintaktički aspekt. Kategorijalno značenje signalizira sintaktičku ulogu frazema, dakle polazi se od vrste riječi. Pojedini frazemi mogu imati više različitih funkcija u rečenici. Prema kategorijalnom značenju frazemi se dijele na: glagolske, imeničke, priložne, pridjevske – koji su uglavnom brojniji – te zamjениčke, neodređeno-količinske, modalne i uzvične s manjim brojem primjera (Fink-Arsovski 2002:9.). Strukturni aspekt može biti, ali nije uvijek podudaran s kategorijalnim značenjem.

5.1. Imenički frazemi

Imenički frazemi u rečenici mogu imati sintaktičku funkciju subjekta, imenskog predikata, apozicije i objekta.

5.1.1. Imenički frazemi u funkciji subjekta

- *Majka priroda* nas sada kažnjava za sve što smo joj mi godinama radili nažao.
- Izbjegavao je, naravno, teme u kojima je ona jedino nešto znala, tj. teme iz njihove zajedničke struke. U kojoj je on bio *tata-mata*, doktor, a ona tuc-muc studentica.
- Jadwiga nie może w ogóle wyjść na zaplecze, bo ją zaraz dopadacie i ciągniecie w ciemny kąt. A przecież to *matka dzieciom*. - To nieprawda! - zawołałem. - Nie tknąłem jej palcem!

5.1.2. Imenički frazemi u funkciji imenskog predikata

- Tu dileme ne smije biti. Ili će biti *mamin sin* ili suprug.
- Moj je tata pravi *tata-mata*, osmijeh njegov otvara sva vrata.
- Maryja jest najdelikatniejszą *Matką rodzaju ludzkiego*.
- Wszystko przez to, że chcecie być *matkami Polkami* [...].

5.1.3. Imenički frazemi u funkciji apozicije:

- A onda je on, *kurvin sin*, umro.
- Moj brat, pravi *mamin sin*, najnesamostalnija je osoba koju poznajem!
- Mój wuj, *głowa rodziny*, ma proces i może dostać dożywocie.

5.1.4. Imenički frazemi u funkciji objekta

- Ovi su ljudi zaista odali počast *Majci Prirodi*. (net.hr)
- Teraz przestał śpiewać o rodzicach i ułożył piosenkę o swoich dzieciach. [...] Wygląda na to, że nie tylko Muniek ze zbuntowanego małolata zmienił się w *ojca dzieciom*.

- Stereotyp *Matki Polki* pojawia się również jako antonim kobiety feministycznej.
- Nie chodziłem do kościoła, ale rozmyślałem o tych rzeczach. Gdy nadchodził czas, upijałem się w samotności i rozmyślałem o *Matce Boskiej*. To było lepsze od mszy.

3.2. Glagolski frazemi

Glagolski se frazemi u rečenicu uvrštavaju u funkciji predikata.

- Zdolności artystyczne ten utalentowany malarz *wyssal z mlekiem matki*.
- Mama jest moją najlepszą przyjaciółką, agentką i menedżerem. I to ona dba o moje samopoczucie. Ale rozumiem pani ironię. Mam 21 lat i *trzymam się maminej spódnicy*.
- Znikałam z domu na noc, coraz gorzej się uczyłam, zmieniałam chłopaków, zafarbowałam włosy. Wiecie, taki typowy bunt głupiej smarkuli, która *na złość mamie odmrozi sobie uszy*.
- Córka zupełnie nie *wdała się w matkę* i w domu dochodziło do piekielnych scen.
- Ako se mislio *držati cijeli život za maminu suknju*, trebao je uz mamu i ostati. No ima i puno stariji koji se još drže za maminu suknju.
- Cijeli život *bila sam svome djetetu i otac i majka*. Nije imao nikoga osim mene.

3.3. Pridjevski frazemi

Pridjevski se frazemi mogu uvrstiti u rečenicu kao dio predikata ili kao atribut.

3.3.1. Pridjevski frazemi u funkciji atributa

- Nie ucieknie daleko. Jest nagusieńki *jak go matka urodziła*.
- Nepozvani gost *k'o od majke rođen* upao je na utakmicu Europske lige.

3.3.2. Pridjevski frazemi kao dio predikata

- Naravno da je bio *pijan kao majka* i crven u licu.
- Njena najmlađa kćer ima crnu kosu i plave oči. Ma ona je *pljunuta majka*.
- Kiedy śpi i nie używa mięśni buzi i kiedy często i gęsto posługuje się mimiką twarzy, czyli mięśniami właśnie. Otóż kiedy śpi – jest dla nas *wykapanym tatką*.

3.4. Priložni frazemi

Priložni se frazemi u diskurs uključuju kao priložne oznake.

- *Jak za panią matką powtarzano* agencyjno-internetowe bzdury i nikomu nie wpadło do głowy, aby może sprawdzić, albo zastanowić się, albo sięgnąć po dobre źródło?
- Na tej imprezie było strasznie nudno. Było *wesoło jak w rodzinnym grobie*.

3.5. Frazemske rečenice

Frazemske se rečenice u poljskom i hrvatskom jeziku uključuju u kontekst kao samostalne rečenice ili se uvrštavaju u druge rečenice.

3.5.1 Frazemi kao samostalne rečenice

- *Więcej was matka nie miała?*
- *Jaka matka, taka córka*. Przyjaciele aktorki nie mają wątpliwości, po kim Kate odziedziczyła talent do uwodzenia i porzucania mężczyzn. Wszystko przez geny.
- On je tako pametan dečko, bistar i mudar. *Takvoga majka ne rađa svaki dan*.

3.5.2. Frazemi uvršteni u druge rečenice

- Przyszły pan młody najpierw musiał wywiedzieć się, jaki majątek posiada jego wybranka, z jakiej pochodzi rodziny, jaka była jej matka, ponieważ uważano, że *jaka matka, taka córka*.
- W najbliższych dniach spodziewać się można narodzin małego hipopotama karłowatego. Ten chroniony gatunek zagrożony wyginięciem bardzo dobrze czuje się w Krakowie. W minionych latach *rodzina* hipopotamów już *powiększała się*.
- Sve je jako poskupilo u cijelom svijetu. *Još je u Hrvatskoj mila majka*, kako deru po Grčkoj, Italiji, Španjolskoj...
- Treba ih *prebit da ih vlastita mater na prepozna*, a zatim kuglu oko noge i da do kraja života kopaju kanale za tri obroka dnevno.
- Daj mali, makni se! *Nije ti tata staklar*.
- No, nekoliko mjeseci poslije stigla je nova presuda koja je skandalizirala javnost - Primorcu je kazna smanjena za 6 mjeseci uz obrazloženje da *”dolazi iz obitelji društveno prihvatljivog ponašanja”*.

4. VARIJANTNOST FRAZEMA

Varijantnost frazema vrlo je zanimljiva odlika frazema. Iako se frazem prepoznaje po svojoj stabilnoj i čvrstoj strukturi, Menac (1970/71: 1) ipak navodi da to ne znači da su u svim frazemima svi dijelovi nezamjenjivi. Menac (2007) tu odliku opisuje kao „opću čvrstinu strukture“ jer mnoštvo frazema ima svoje varijantne inačice ili sastavnice. Dakle frazem se može pojavljivati u samo jednom obliku ili u nekoliko oblika. Neke alternacije (fonološke, morfološke, sintaktičke, tvorbene, leksičke) koje se događaju unutar samog frazema ne narušavaju stabilnu strukturu frazema niti utječu na promjenu njegova značenja. Dakle u frazemskim varijantama ili inačicama ne dolazi do promjene značenja, odnosno zadržavaju isto značenje.

Kod određivanja varijantnosti frazeolozi nisu u potpunosti složni. Ovdje ćemo se osvrnuti na varijantnost frazema onako kako ju opisuju hrvatski frazeolozi (Fink 1993: 68; Menac 1970/1971: 3). Varijantnost frazema se tako može ostvarivati promjenom samo jedne

sastavnice na fonološkom planu, zamjenom određenih sastavnica sinonimima i nesinonimima, pa čak i promjenom sastavnica koje pripadaju drugoj vrsti riječi ili čak riječima potpuno suprotna značenja – antonimima. Uz leksičke promjene postoje i gramatičke zamjene unutar frazema, npr. promjene nastale zamjenom glagolskog vida iz svršenog u nesvršen vid i obratno. Bez obzira na to što se u frazemu mijenja, značenje ostaje nepromijenjeno.

Frazemi sa sastavnicom obitelji potvrđuju postojanje inačica na fonetskom, tvorbenom, sintaktičkom i leksičkom planu, a također postoji i kombiniranje više vrsta inačica unutar istog frazema.

6.1. Fonološke inačice

Postojanje fonološke inačice rezultat je variranja sastavnica na fonetskoj razini što se očituje samo u jednom frazemu u hrvatskom jeziku. Hrvatski frazem koji ima fonološku inačicu je *kurvin* (*kurbin*) *sin*. Inačica riječi 'kurba' je specifična za područje Istre, gdje ne mora nužno značiti isto što i kurva. Istrijani često riječ 'kurba' koriste kada bi izrazili nešto pozitivno, dali nekome kompliment, npr.: E, a za postat *kurbin sin* ili *kurbina ćer* treba vrlo visoka kvalifikacija.¹⁰

4.2. Morfološka inačica (promjena broja imeničke sastavnice)

Morfološke inačice frazema u ovom slučaju označavaju morfološko mijenjanje imenice, odnosno promjenu broja imeničke sastavnice. Samo je jedan frazem u korpusu koji bilježi takvu vrstu varijantnosti - *rodzinne progi* (*rodzinny próg*). Taj poljski frazem pokazuje nam da mijenjanje broja imeničke sastavnice nije utjecalo na frazemska značenja.

4.3. Tvorbene inačice

¹⁰ Izvor: <https://slobodnadalmacija.hr/split/kurbin-sine-ista-ric-ne-znaci-uvik-isto-156146>

Tvorbene inačice su takve varijante frazema u kojima dolazi do različite tvorbe pojedinih frazemskih sastavnica s istim korijenom u istoj vrsti riječi i uz isto primarno značenje. U ovom radu zabilježene su imeničke i glagolske tvorbene inačice.

Imenske tvorbene inačice potvrđene su u pet poljskih i pet hrvatskih frazema:

mamin (mamusin) synek; odmroził sobie uszy na złość mamie (mamusci) *ktoś*; trzyma się (czepia się) matczynej (maminej) spódnicy *ktoś*; wykapany ojciec (tatuś, tata); wykapaną mama (mamusia, matka);

mamin (majčin) sin (sinčić); držati se mami (majci) za suknju (skute); nije ti tata (otac) staklar <!>; isti otac (tata); ista majka (mama).

Glagolske tvorbene inačice nalazimo samo u dva poljska frazema: rodzonoga ojca sprzeda (by sprzedał); rodzoną matkę sprzeda (by sprzedał).

4.4. Sintaktičke inačice

Sintaktičke inačice nastaju variranjem sastavnica na sintaktičkoj razini. U korpusu su zabilježene sljedeće sintaktičke inačice:

zamjena prijedloga: Oddać dziecko w (na) mamki, czekać na (do) matki boskiej piędźnej,

zamjena prijedloga uz promjenu padeža: być komuś (dla kogoś) ojcem, wejść w rodzinę (do rodziny)

fakultativna uporaba prijedloga: być komuś (dla kogoś) ojcem, jak dzieci <z> jednej matki, biti majka *za što*, to je <joś> mila majka *prema čemu*, tata-mata *u čemu*

fakultativna uporaba veznika: prodati <i> vlastitu mater

fakultativna uporaba čestice: to je <joś> mila majka *prema čemu*, majka me <je> rodila.

4.5. Leksičke inačice

Leksičke inačice podrazumijevaju zamjenu jednog leksema drugim, najčešće iste vrste riječi, ali može se zamijeniti i sa sastavnicom koja pripada drugoj vrsti riječi. U ovom radu zabilježene su imeničke i glagolske leksičke inačice:

4.5.1. Imeničke leksičke inačice:

wykapany ojciec (tatuś, tata)

wykapana mama (mamusia, matka)

držati se mami (majci) za suknju (skute)

nije ti tata (otac) staklar <!>

kurvin (kurbin) sin

poslati u vražju (božju) mater

4.5.2. Glagolske leksičke inačice:

trzymać się (czepiać się) matczynej (maminej) spódnicy ktoś

sviti (saviti) obiteljsko gnijezdo

4.5.3. Izostavljanje glagolske sastavnice:

<powtarzać (ić)> jak za panią matką

<czekać na (do)> matki boskiej piędźnej

4.5.4. Izostavljanje pridjevske sastavnice:

<gol> kao od majke rođen

4.5.5. Izostavljanje zamjeničke sastavnice:

<Rajka, Rajka> žalosna <ti> majka

4.5.6. Izostavljanje priložne sastavnice:

Taki (tak) jak go matka urodziła (zrodziła)

4.5.7. Izostavljanje prijedložne sastavnice:

Jak dzieci <z> jednej matki

4.5.8. Izostavljanje različitih vrsta riječi:

To je <još> mila majka *prema čemu*

Takvoga majka ne rađa <svaki dan>

<Biti> majka *za što*

4.5.9. Leksička zamjena dviju ili više frazemskih sastavnica:

Ktoś trzyma się (czepia się) matczynej (maminej) spódnicy

U navedenom frazemu prisutna je leksička zamjena dvije frazemske sastavnice: leksička zamjena glagola i leksička zamjena pridjeva.

4.6. Leksičko-kvantitativne inačice (leksičko-kvantitativno izostavljanje)

Leksičko-kvantitativne inačice podrazumijevaju izostanak određenih sastavnica unutar frazema koji ne utječe na značenje frazema već se samo mijenja struktura frazema. Fink (1998: 181) dodaje kako se leksičko-kvantitativno variranje odnosi na izostavljanje samo punoznačnih riječi, dok se izostavljanje nepunoznačnica pripisuje sintaktičkom variranju. Ovaj tip inačica nalazimo i u hrvatskom i poljskom frazemskom korpusu:

<Rajka, Rajka> žalosna <ti> majka,

<gol> kao od majke rođen

takvoga majka ne rađa <svaki dan>

<biti> majka za što

<Sprać, zbić> kogo tak, że matka <rodzona> nie pozna kogoś

Npr. u posljednjem frazemu u nizu prisutno je izostavljanje glagolske sastavnice te izostavljanje pridjevske sastavnice.

4.7. Kombinacija više vrsta inačica unutar istog frazema

Unutar jednog frazema moguća je zamjena frazemskih sastavnica na različitim razinama – od fonološke do sintaktičke, ali mogu sadržavati i sastavnice iste vrste, npr. leksičke.

U frazemima *ktoś trzyma się (czepia się) matczynej (maminej) spódnicy* i *mamin (majčin) sin (sinčić)* vidljiva je kombinacija leksičkih i tvorbenih inačica.

Frazem *wejść (wchodzić) w rodzinę (do rodziny)* odlikuje kombiniranjem leksičkih i sintaktičkih inačica.

Još jedan frazem u kojemu se pojavljuje kombinacija više vrsta inačica je *taki (tak) jak go matka urodzila (zrodzila)* koji sadrži kombinaciju leksičko-kvantitativnih i tvorbenih sastavnica.

5. SEMANTIČKA ANALIZA HRVATSKIH I POLJSKIH FRAZEMA

U frazeologiji vrlo je bitno naglasiti važnost semantičke analize frazema. Semantička se analiza bavi frazeološkim značenjem, formiranjem toga značenja, motiviranošću, porijeklom frazema, slikovitošću, desemantizacijom tj. značenjskim blijedenjem (Fink-Arsovski 2002: 8). S obzirom na stupanj značenjskog blijedenja u hrvatskoj frazeologiji razlikujemo: potpuno značenjsko blijedenje, djelomično značenjsko blijedenje ili ga uopće nema.

Sa semantičkog stajališta, Skorupka (1967: 6, 7) razlikuje *związki frazeologiczne stałe, łączliwe* i *luźne*. Prvi su svojevrstne leksičke jedinice koje funkcioniraju kao pojedinačne riječi,

a značenje odnosa nije zbroj značenja njegovih sastavnica – odnosno to su potpuno desemantizirane sveze riječi. *Związki łączliwe* su one sveze riječi kod kojih je stupanj desemantizacije značajan, ali njegove komponentne nisu leksikalizirane, odnosno to su djelomično desemantizirane sveze riječi. *Związki luźne* predstavljaju izjave o semantičkoj vrijednosti komponenata i ograničeni su samo formalnim pravilima sintaktičkih shema.

U poljskoj frazeološkoj literaturi susrećemo se također s podjelom na dva tipa frazeoloških jedinica ovisno o stupnju desemantizacije – *frazem (połączenia frazeologiczne)* i *idiom (związki idiomatyczne)* (Podlawska/Świątek-Brzezińska 2009:10/11). Frazemima se nazivaju one sveze riječi koje u hrvatskoj frazeologiji odgovaraju djelomično značenjski izblijeđenim frazemima, dok je idiom naziv za potpuno značenjski izblijeđene sveze riječi čije se cjelokupno značenje u potpunosti razlikuje od značenja koje proizlazi iz značenja sastavnica frazema (Vidović Bolt 2011: 41, 42).

Frazemi koji su u potpunosti značenjski izbljiedili oni su u kojima su sve sastavnice desemantizirane, odnosno one više nemaju svoje primarno leksičko značenje koje sudjeluje u izgradnji pravog frazetskog značenja (Vidović Bolt 2011: 41). U ovom korpusu nađena su 42 potpuno značenjski izbljiedena frazema, npr. *wyssać z mlekiem matki* *coś* 'naslijediti nekakve karakteristike, sposobnosti od predaka; imati nešto usađeno u sebi još od djetinjstva', *robić z tata wariata* 'nasmijati koga', to je <još> *mila majka prema czemu* 'to je još podnošljivo, moglo bi biti i gore', *nije ti tata (otac) staklar* <!> 'zaklanjaš mi pogled, makni se', *kurvin (kurbin) sin* 'prepredenjak, gad, nitkov', <biti> *majka za što* 'odlično se razumjeti u što, biti profesionalan u nečemu'.

Frazemi koji su djelomično značenjski izbljiedili su oni frazemi u kojima neke sastavnice imaju primarno leksičko značenje koje sudjeluje u formiranju frazetskog značenja, a druge ga nemaju. U ovom korpusu nalazimo 53 djelomično značenjski izbljiedena frazema, npr. *powtarzać (ić) jak za panią matką* 'ponavljati nešto pasivno, bez vlastitog mišljenja; oponašati nepromišljeno', *ognisko rodzinne* 'obiteljski dom ili obitelj i s istim povezan osjećaj sigurnosti i topline', *wdać sie w matkę* 'biti sličan majci, naslijediti majčine karakteristike ili osobnost', *pijan kao majka* 'potpuno pijan', *biti i otac i majka komu* 'brinuti o komu kao što majka/otac brine za svoje dijete', *tko će kao (k'o) majka* 'požrtvovnost majke za svoje dijete'.

5.2. Podrijetlo i rasprostranjenost frazema

Semantička analiza frazema također obuhvaća i podrijetlo i rasprostranjenost nekog frazema. Ovisno o jeziku u kojem je pojedini frazem niknuo možemo napraviti podjelu između *nacionalnih* frazema, koji su nastali „u krilu jezika u kojem se upotrebljavaju“ (Menac 2007: 16) te *posuđenih* frazema, nastalih u drugom jeziku, ali su manje ili više prilagođeni jeziku davatelju. Prema području odnosno izvoru iz kojeg su frazemi nastali možemo razlikovati frazeme koji su uzeti iz *narodne književnosti* (preuzeti iz različitih književnih djela), *biblijske frazeme* (preuzeti iz Biblije), frazeme koji vode podrijetlo iz različitih *znanosti* (književnost, matematika, fizika, kemija itd.) ili područja *ljudske aktivnosti* (*glazbe, kazališta, sporta*) itd. Govoreći o rasprostranjenosti frazema razlikujemo *nacionalne frazeme*, čije ekvivalente ne nalazimo u drugim jezicima te *internacionalne* koji su zastupljeni u različitim jezicima (Vidović Bolt 2011: 46). Postoje i frazemi koji potječu iz različitih žargona i kolokvijalnog govora (sleng, šatrovački i sl.) što znači da će neki frazem razumjeti samo određen krug ljudi.

Ponekad je vrlo teško odrediti podrijetlo određenog frazema zbog manjka izvora, a katkada podrijetlo nije ni poznato. U ovom radu nije obuhvaćena potpuna analiza podrijetla i rasprostranjenosti frazema sa sastavnicama obitelji zbog ograničenih izvora podataka. No određeni frazemi se ističu te im možemo odrediti podrijetlo. Na primjer hrvatski frazem *pijan kao majka* ili *pijan kao majka zemlja* specifičan je za područje Hrvatske i zemlje bivše Jugoslavije stoga ga možemo svrstati pod nacionalne frazeme. *Pijan kao majka* jedan je od frazema koji se vrlo živo i aktivno upotrebljava, ali većini korisnika motivacija nije poznata. Prekid veze s motivacijom zapravo je jedan od dokaza starosti nekog frazema. Navedeni frazem zapravo vuče korijene iz prošlosti dok su roditelje još rađale po kućama i kada je bio običaj davati im žestoka alkoholna pića kako bi lakše podnijele bolove te za olakšanje samog čina rađanja. Inačica istog frazema, odnosno frazem *pijan kao majka zemlja*, nastao je u duhu primitivnih naroda odnosno njihovih vjerovanja kako je zemlja majka svih bića te da bi ona bila plodna trebala je biti natopljena vodom, tj. kišom. Zapravo se u ovom frazemu pridjev 'pijan' odnosi na natopljenost zemlje vodom i njenu plodnost (Kovačević 2014: 29). Frazemi *czekać na (do) matki boskiej pieniądzej* i *więcej was matka nie miała?* primjeri su frazema koji potječu iz kolokvijalnog govora, stoga će te frazeme razumjeti samo određena skupina ljudi. Tako će npr. frazem *tata z mamą* (koji označava vrstu alkoholnog pića) razumjeti samo mladi i oni koji konzumiraju alkoholna pića jer taj frazem potječe iz žargona mladih. Biblijskim frazemima tako pripada poljski frazem *syn ciemności* koji u literaturi označava đavla te hrvatski frazem

Evina kći koji označava 'djevojku s posebice zavodničkim ženskim šarmom'. Značenje se temelji na biblijskoj priči kada Adamova žena navodi Adama da pojede jabuku sa zabranjenoga stabla. Internacionalni frazem *majka priroda (Majka Priroda)* nalazimo u mnogim jezicima, pa tako i u poljskom – *matka natura (Matka Natura)*, engleskom *Mother Nature* ili francuskom *Mère (Dame) Nature*. Internacionalni frazem nalazimo u hrvatskom frazemu '<gol> kao od majke rođen' i poljskom frazemu '*taki (tak) jak go matka urodziła (zrodziła)*', dok na engleskom jeziku taj frazem zvuči ovako - *naked as the day one was born* ili na francuskom *comme quand il/elle est née* (doslovno: gol kao pri rođenju). Jedan od internacionalnih frazema je i *glava obitelji*, odnosno *glowa rodziny*, odnosno eng. *head of the family* ili franc. *le chef de famille*.

5.3. Motiviranost frazema

Kao što je već spomenuto, obitelj je u čovjekovu životu najvažnija, uvijek na prvom mjestu. Tome svjedoči i zastupljenost frazema sa sastavnicama majke, oca, kćeri, sina i obitelji u svakodnevnom životu. Ti frazemi motivirani su time kako mi određene članove obitelji doživljavamo, što oni nama predstavljaju i znače te kakva je njihova uloga i status u obitelji. Obitelj je simbol ljubavi, povjerenja i poštovanja, ali kako svaka obitelj ima svoje probleme, tako ima i frazema koji upućuju na težak obiteljski život. Svaka je obitelj različita, svaka ima svoju različitu obiteljsku kulturu i pravila ponašanja. Iako se obitelj i obiteljski odnosi razlikuju od kulture do kulture, možemo reći da postoji univerzalni simbol koji sve kulture povezuju s obitelji, a to je simbol ljubavi.

Konkretni motivi su oni koji su utemeljeni na stvarnim događajima te se lako prepoznaju s obzirom na suživot s drugim članovima obitelji, njihovo ponašanje i njihovu ulogu u obitelji. To su frazemi poput:

polj. *powtarzać (iść) jak za panią matką* koji se temelji na počecima djetetovog socijalnog života u kojem dijete uči riječi ponavljajući ih za majkom;

polj. *taki (tak) jak go matka urodziła (zrodziła)* / hrv. <gol> kao od majke rođen frazemi su koji su motivirani rođenjem djeteta u značenju 'potpuno gol' baš kakvo je i tek rođeno dijete;

polj. *ktoś trzyma się (czepia się) matczynej (maminej) spódnicy* / hrv. držati se mami (majci) za suknju (skute) frazemi su koji označavaju nesamostalnost baš kao što malo dijete vuče svoju majku za odjeću kad se nalazi u neželjenoj situaciji.

Asocijativni motivi su oni čije postojanje pretpostavljamo na temelju ponašanja osoba iz uže obitelji u određenim okolnostima, ono što predstavljaju drugima te neka uvriježena stajališta o tome kakvi su obiteljski odnosi, odnosno kakvi su osjećaji povezani s određenim osobama unutar obitelji:

być komuš (dla kogoš) matką ili zavoľjeti koga kao sina frazemi su koji su motivirani ljubavlju – voljeti koga ili brinuti za koga kao uvriježen stav da majka voli i brine za svoje dijete, iako to ne mora biti slučaj,

mamin (mamusin) synek – frazem koji je motiviran pretpostavljenom majčinom ljubavlju i brigom prema sinu u smislu da majka sve dopušta svom sinu i sve radi umjesto njega,

polj. głowa rodziny / hrv. glava obitelji – u ovom frazemu *głowa* označava moć, autoritet, a frazem se odnosi na osobu koja uzdržava i brine za svoju obitelj,

polj. Sprać, (zbić) *kogo* tak, że matka (rodzona) nie pozna *kogoś* / hrv. prebiti da vlastita mater ne prepozna *koga* – frazem je utemeljen na pretpostavci da majka svoje dijete pozna najbolje od svih,

obiteljski čovjek – frazem koji nosi značenje osobe koja voli svoju obitelj i život u obitelji, motiviran ljubavlju prema članovima obitelji.

Apsurdni ili nelogični motivi su oni u kojima ne pronalazimo nikakvu logičnu motiviranost ili objašnjenje. To su frazemi poput: kurvin (kurbin) sin, tata-mata *u čemu*, prodati vlastitu mater / rodzoną matkę sprzeda (by sprzedał), sisati dvije majke, wyssaś coś z mlekiem matki, to je <još> mila majka *prema čemu*.

6. KONCEPTUALNA ANALIZA

Konceptualna analiza frazema utemeljena je na spoznajama iz kognitivne semantike, odnosno kognitivne lingvistike. Kognitivna lingvistika dio je jezikoslovlja koji se bavi odnosom jezika i uma, tj. odnosom jezika i konceptualizacije izvanjezične stvarnosti (Brala-Vukanović 2013: 108). Kognitivna semantika značenje određuje pomoću konceptualizacije, odnosno konceptualnih struktura, tj. pomoću koncepata. Rezultat konceptualne analize je

grupiranje frazema s obzirom na tzv. koncepte. Koncept je pojam koji obuhvaća značenja pojedinih frazema bez obzira na njihovo kategorijsko značenje i ekvivalentnost (Kovačević 2012: 126). Frazemi koji dijele isti koncept, ne moraju imati istu strukturu, isto kategorijalno značenje i nisu sinonimi, već samo pripadaju istoj skupini (Kovačević 2012: 127).

Konceptualnom analizom hrvatskih i poljskih frazema sa sastavnicama uže obitelji izdvojeni su koncepti (slike) koje prikazujemo imenicama, glagolskim imenicama, glagolima, priložima i pridjevima.

6.1. Frazemi kojima se opisuju čovjekove emocije

6.1.1. Brinuti za *koga*

matka ubogich

być *komuś* (dla kogoś) matką

być *komuś* ojcem i matką

być *komuś* (dla kogoś) ojcem

kapłanka rodzinnego ogniska

strażniczka rodzinnego ogniska

biti i otac i majka *komu*

matka dzieciom

Koncept brige za drugoga uglavnom uključuje frazeme sa sastavnicom majke i oca. Samim time majka i otac postaju simbol ljubavi i brižnosti, točnije stvara se slika o tome kako roditelji vode brigu o svojem djetetu. Ovi frazemi naglašavaju kako jedna osoba može brinuti za drugu na način kako majka ili otac brinu o svom djetetu, a naravno ne moraju biti rodno povezane.

U poljskim frazemima *kapłanka rodzinnego ogniska* i *strażniczka rodzinnego ogniska* spominju se svećenica odnosno stražarica doma. U tom frazemu *kapłanka* tj. *strażniczka* simbol je majke koja vodi brigu o obiteljskom domu, a može aludirati na brigu o obiteljskim odnosima ili brigu o čistoći i urednosti obiteljskog doma, ili pak oboje.

Frazemom *matka dzieciom* opisuje se žena koja ima djecu, posvećuje im puno vremena te je vrlo predana brizi o njima i njihovom odgoju.

6.1.2. Ljubav

zavoljeti kao sina koga

tko će kao (k'o) majka

obiteljski čovjek

Koncept ljubavi zastupljen je u korpusu s dva frazema. Frazemom *zavoljeti kao sina koga* opisuje se ljubav prema nekoj osobi (uglavnom izvan obitelji) koju se voli kao što roditelj voli svojeg sina – dakle jako voljeti.

Tko će kao (k'o) majka frazem je koji je motiviran majčinom ljubavlju prema djetetu. Majka je simbol nježnosti, brižnosti i bezuvjetne ljubavi. Motivacija frazema je u majčinoj požrtvornosti i onome što je majka spremna sve napraviti za svoje dijete. Također upućuje i na to kako nitko neće brinuti, štiti, paziti i voljeti svoje dijete kao majka. Frazem je svrstan pod koncept ljubavi, no može ga se svrstati pod sve čovjekove pozitivne karakterne osobine.

Zadnji frazem u nizu motiviran je slikom obitelji, a ima značenje osobe koja jako voli svoju obitelj te voli kvalitetno provoditi vrijeme s članovima svoje obitelji. To je osoba koja na prvo mjesto u svom životu stavlja obitelj i koja neguje sve tradicionalne obiteljske običaje.

6.1.3. Osjećaj sigurnosti

u krilu obitelji

Stanje u kojem se čovjek osjeća sigurno iskazano je navedenim frazemom. U obiteljskom domu i u društvu obitelji čovjek se osjeća kao 'svoj na svome', odnosno sigurno, voljeno i ugodno. Frazem ostvaruje koncept sigurnosti u značenju 'osjećati sigurnost u obiteljskom okruženju kraj svojih najdražih, imati potporu obitelji'.

6.1.4. Dosada, tuga

wesoło jak w rodzinnym grobie

Za opis dosade ili otužnog okruženja koristi se poljski frazem *wesoło jak w rodzinnym grobie* koji je motiviran obiteljskim grobom, a na neki način također i smrću. Groblje je mjesto tišine na kojem ljudi plačem i jecajima izražavaju osjećaj gubitka neke osobe, osjećaj tuge. U frazemu je radost uspoređena s motivom obiteljskog groba kako bi se pojačao dojam sarkastičnosti – jer osjećaj radosti je u potpunoj suprotnosti od onih osjećaja koji nas preplave na obiteljskom grobu.

6.1.5. Sažaljenje

jadna je majka *komu*

<Rajka, Rajka> žalosna <ti> majka

Ove frazeološke jedinice odnose se na čovjeka koji je dostojan sažaljenja, bijedan, jadan. Predstavljaju izraz čistog sažaljenja koji zamjenjuje riječi utjehe ili neki dobronamjieran savjet. Majka je u glavnom fokusu ovih frazema iz jednog razloga – kada neka loša vijest dođe do majke, njoj će biti najteže jer ona najviše brine za svoje dijete, pa tako i pati kada se nešto loše dogodi njenom djetetu.

Frazem *Rajka, Rajka žalosna ti majka* vidljivo je potaknut rimom.

6.1.6. Čuđenje

Majko Božja!

Matko Boska!

Oba religijska frazema imaju isto značenje, a u nominativu pokazuju ženski vjerski lik, majku Isusa Krista, ali u vokativu mogu imati značenje čuđenja, nevjerice : *Majko božja!* Pa što se ovdje događa?

6.1.7. Ljutnja, bijes

majku mu staru

Majku mu staru uzvanični je pragmafrazem kojim se pokazuje ljutnja ili dvojba kako učiniti što. Najčešće se koristi u trenutku kada ne želimo biti prosti ili nepristojni, a vidno smo iznervirani.

6.1.8. Razočaranost

E moj sine (sinko)!

synu mój

Frazem obraćanja sinu uskličnom intonacijom označuje upozorenje da on ne čini dobro, da se mora zamisliti i promijeniti svoje ponašanje. Obično se koristi kada želimo pokazati naše razočaranje u neku osobu koje je rezultat njegova ponašanja ili djelovanja.

6.2. Frazemi kojima se opisuje izgled čovjeka

6.2.1. Sličnost roditelja s djecom

jak dzieci <z> jednej matki.

wdać się w matkę

wdać się w ojca

wyssać z mlekiem matki *coś*

wykapany ojciec (tatuś)

syn z lędźwi moich

pljunuta majka

pljunuti otac

biti cijela (ista) majka

biti cijeli (isti) otac

od oca na sina

baciti se na oca

tatin sin

Mnogo je frazema koji opisuju fizičku, karakternu ili neku drugu sličnost majke ili oca s njihovom djecom te su to vjerojatno frazemi koji su u najčešćoj uporabi u svakodnevnom životu. Svi navedeni frazemi doslovno znače 'ličiti na majku / ličiti na oca, naslijediti neke karakteristike, sklonosti od majke / oca ili općenito predaka'.

Frazem *jak dzieci <z> jednej matki* ima značenje koje upućuje na međusobnu sličnost djece u nekoj obitelji. Iako frazem uključuje sastavnicu majke, odnosi se isključivo na to kako djeca tj. braća i sestre međusobno liče jedni na druge.

Značenje frazema *od oca na sina* podrazumijeva da se određene karakteristike prenose s oca na sina – to može biti izgled, ali i karakterne osobine te neke posebne vještine.

Frazem *tatin sin* može imati dva značenja. Prvo je značenje velika sličnost oca i sina, a drugo značenje ovog frazema označava razmaženog sina utjecajna oca, onaj koji je navikao da sve ima i sve dobiva, a vrlo je nesamostalan, nezreo.

6.2.2. Nagost

Taki <tak> jak go matka urodziła (zrodziła)

<gol> kao od majke rođen

Ovaj poljski i hrvatski frazem odnosi se na osobu koja je sasvim naga, odnosno bez odjeće. Pozivaju se na rođenje jer je tek rođeno dijete golo.

6.3. Frazemi kojima se opisuju ljudske karakterne osobine

6.3.1. Nesamostalnost

trzymać się (czepiać się) matczynej (maminej) spódnicy *ktoś*

mamina córka

Mamin (mamusin) synek (maminsynek)

držati se mami (majci) za suknju (skute)

mamin (majčin) sin (sinčić)

Značenje poljskog frazema *ktoś trzymać się (czepiać się) matczynej (maminej) spódnicy* i hrvatskog frazema *držati se mami (majci) za suknju (skute)* počiva na slici djeteta koje se drži za majčinu suknju. Kad je dijete malo i treba nekoga da ga vodi ono drži majku ili oca za ruku ili kako je ovdje slikovito opisano – drži se za majčinu suknju. Frazem u svojem frazemskom značenju navodi na poimanje nesamostalnosti već odrasle osobe u različitim životnim situacijama. Može označavati nesamostalnost od roditelja, nesamostalnost na poslu, financijsku nesamostalnost i slično.

U trima preostalima frazemima pojavljuje se sastavnica *mama*. Kao što je već spomenuto, opće je prihvaćena misao da majka najviše brine za svoje dijete. Kada je dijete još malo majka brine da se ono ne ozlijedi, da ne padne, da ga netko ne uvrijedi i slično. Dijete je naravno toga svjesno i najveću utjehu pronalazi upravo u svojoj majci. Iz tih je razloga u navedenim frazemima upotrijebljena upravo sastavnica *mama*, obično najosjećajnija osoba u obitelji. No onda kada dijete odraste i postane samostalno, više mu majka nije potrebna u tolikoj mjeri jer je sposobno brinuti se o sebi. Ali kad je osoba nesamostalna na bilo koji način, kaže se za nju da je *mamin (majčin) sin (sinčić)* (može označavati ovisnost ili o majci ili o supruzi), *mamina córka* ili *mamin (mamusin) synek* tj. *maminsynek*.

6.3.2 Pakost (zloba), činiti nešto (nekome) nažao

ktoś odmroził sobie uszy na złość mamie

zaviti u crninu brojne obitelji

Prvi frazem označava učinjenu štetu samom sebi samo da bi nekome pokazao svoj prigovor / stav / inat i time ga iznervirao. Frazem je motiviran time kako majke uvijek brinu da je dijete dobro obučeno u vrijeme velikih hladnoća, točnije da dijete uvijek ima kapu na glavi koja štiti od ozebljih ušiju. Uši su izložena područja koja često stradavaju od hladnoće zbog smanjene cirkulacije i periferne konstrukcije krvnih žila. Inat ili nekakva vrsta pakosti vidi se upravo u tome kako bi osoba namjerno sama sebi učinila zlo time da skine kapu tijekom velikih hladnoća i dobije ozebline na ušima. Naravno, to je doslovan prijevod ovog frazema koji je zapravo tipičan za područje Poljske zbog velikih hladnoća tijekom zime.

Frazem *zaviti u crninu brojne obitelji* odnosi se na nesreću koja je prouzrokovala smrt jedne ili više osoba te koja je potom nanijela veliku tugu obitelji. Crna boja simbol je smrti, ništavila i žalosti stoga ovaj frazem možemo smjestiti i u koncept smrti.

6.3.3. Pohlepnost

rodzonoga ojca sprzeda (by sprzedał)

rodzoną matkę sprzeda (by sprzedał)

prodati vlastitu mater

Sva tri navedena frazema sa značenjem 'žuditi, težiti za novcem i biti spreman učiniti i žrtvovati sve kako bi se postigao cilj' utemeljena su na slikovitoj metafori prodavanja majke ili oca. Ti se frazemi u oba jezika koriste za osobu koja bi sve napravila da bi se domogla novca ili materijalnih stvari bez obzira na rizik te im do tog cilja ništa ne može spriječiti put. Koriste se sastavnice majka ili otac kako bi se snažnije dočaralo sve ono za što je sposobna učiniti neka osoba kako bi došla do novca, materijalnih vrijednost odnosno cilja – pa čak i „prodati“ najvažnije osobe u svom životu – majku ili oca.

6.3.4. Zavodjenje

Evina kći

Koncept zavodjenja ostvaruje frazem Evina kći kojim se pejorativno imenuje 'djevojku koju odlikuje zavodnički ženski šarm'. Motiviranost proizlazi iz biblijske priče kada Eva navodi Adama da pojede jabuku sa zabranjenog stabla. Može se pretpostaviti da ga je svojim šarmom nagovorila da napravi nešto što im je bilo strogo zabranjeno. Time se podrazumijeva da su sve ženske osobe sa sposobnošću dodvoravanja Evine kći.

Isti frazem može i označavati žensku osobu bez nekog posebnog značenja.

6.3.5. Biti bez vlastitog mišljenja

powtarzać (iść) jak za panią matką

Navedeni frazem može imati više značenja, ali u srži opisuje osobu koja je bez vlastitog mišljenja. Ako se koristi frazemska inačica *powtarzać jak za panią matką* ima značenje 'ponavljati nešto pasivno, bez vlastitog mišljenja; ponavljati mišljenje osobe koja se smatra stručnjakom u određenoj raspravi'.

Drugo značenje ovog frazema može biti: 'oponašati, imitirati koga vjerno, ali nepromišljeno'.

6.3.6. Sklonost porocima

izgubljeni sin

Izgubljeni sin frazem je koji ima dva značenja; prvo značenje odnosi se na osobu, muškarca koji je napustio svoju obitelj, društvo, zajednicu i skrenuo je s pravog životnog puta u potrazi za materijalnom egzistencijom, ali se na kraju s kajanjem vraća zajednici koju je napustio (Hranjak 2017: 194). Drugo značenje odnosi se na muškarca koji je sklon bludnom i razuzdanom životu, avanturama i nemoralnosti. Pravu motivaciju ovog frazema čini Isusova prisposoba iz Novog zavjeta o izgubljenom sinu iz Evanđelja po Luki¹¹ u kojoj jedan od sinova

¹¹ »Čovjek neki imao dva sina. Mlađi reče ocu: 'Oče, daj mi dio dobara koji mi pripada.' I razdijeli im imanje. Nakon nekoliko dana mlađi sin pokupi sve, otputova u daleku zemlju i ondje potraži svoja dobra živeći razvratno. Kad sve potroši, nastala ljuta glad u onoj zemlji te on počne oskudijevati. Ode i pribe se kod jednoga žitelja u onoj zemlji. On ga posla na svoja polja pasti svinje. Želio se nasititi rogačima što su ih jele svinje, ali mu ih nitko nije davao. Došavši k sebi, reče: 'Koliki najamnici oca moga imaju kruha napretek, a ja ovdje umirem od gladi! Ustat

odlazi u svijet iskusiti slobodu i užitke, ali shvaća kako je pogriješio te se vraća natrag kući. Hrnjak (2017: 195) također navodi kako se navedeni frazem često koristi u publicističkom stilu, sportskom kontekstu za sportaše koji mijenjaju klubove ili u političkom smislu za političare koji mijenjaju političke stranke, a na kraju se vraćaju stranci kojoj su prvotno pripadali.

6.4. Frazemi koji opisuju fizičko stanje čovjeka

6.4.1. Stanje pijanstva:

pijan kao majka

pijan kao majka zemlja

Opisivanje pijanstva i pijanih osoba vrlo je plodna i česta tematsko-značenjska skupina u hrvatskoj frazeologiji i objedinjuje frazeme koji se odnose na uživanje alkoholnih pića i ponašanje ljudi u pijanome stanju (Kovačević 2014: 27). Poredbeni frazemi zauzimaju posebno mjesto među frazemima koji se odnose na stanje pijanstva, a sadržavaju sastavnicu *pijan* i donose frazeološko značenje 'jako pijan' ili 'potpuno pijan'. A neobična usporedba majke s pijanom osobom proizlazi iz starog narodnog običaja kada se ženi davao alkohol kako bi lakše podnijela bol tijekom trudova. Oba frazema znače 'biti sasvim / potpuno pijan'.

6.5. Frazemi kojima se opisuje čovjekova uloga i status u društvu

6.5.1. Autoritet

głowa rodziny

glava obitelji

ću, poći svomu ocu i reći mu: 'Oče, sagriješih protiv Neba i pred tobom! Nisam više dostojan zvati se sinom tvojim. Primi me kao jednog od svojih najamnika.«

<https://biblija.ks.hr/evangelje-po-luki/15> zadnji pristup: 20.3.2022., 17:08 h

Konceptu autoriteta pripadaju jedan poljski i jedan hrvatski frazem s istim značenjem – 'osoba koja ima primarnu odgovornost za uzdržavanje obitelji, koja donosi važne odluke u datoj obitelji te uživa najveći autoritet'. Crkveni nauk spominje oca kao glavu obitelji, kao autoritet te tako predstavlja sliku Kristova vodstva. U Bibliji se spominje i kako je muž glava ženi u obitelji te ima odgovornost da vodi svoju obitelj u bliže zajedništvo s Bogom. Kroz povijest se uvijek glavom obitelji smatrao otac jer je on odlazio na posao (tj. financijski uzdržavao obitelj) dok je žena bila kućanica i brinula o djeci, ali u moderno doba to se mijenja te i majka, koja je ravnopravna s ocem, postaje glavom obitelji.

6.6. Frazemi kojima se opisuje čovjekovo porijeklo

6.6.1. Imati dugačku obiteljsku povijest

ktoś z dobrej rodziny

biti iz dobre obitelji

Oba frazema mogu imati dva značenja – 'potjecati iz (aristokratske, plemićke) obitelji koja ima dugačku povijest, kulturu i tradiciju' ili 'potjecati iz obitelji koja uživa poštovanje u društvu, koja ima tradiciju i dobar odgoj te su njezini članovi uvažavani i cijenjeni, na glasu kao dobri ljudi'.

6.7. Frazemi kojima se opisuju međuljudski odnosi

6.7.1. Brak

Założyć rodzinę

Wejść w rodzinę (do rodziny)

Prvi poljski frazem *złożyć rodzinę* ima značenje 'sklopiti bračnu zajednicu; zasnovati obitelj', dok frazem *wejść w rodzinę (do rodziny)* ima značenje 'prije braka postati dio, članom neke obitelji'.

6.7.2. Vrijedati koga

kurvin (kurbin) sin

kučkin sin

pasji sin

kurwi syn

suczy syn

psi syn

Hrvatski frazemi *kučkin sin* i *kurvin (kurbin) sin* i poljski frazemi *kurwi sin* i *suczy syn* imaju značenje 'pokvarenjak, gad, prepredenjak'. Kurva u svom najčešćem značenju predstavlja ženu koja tijelo prodaje za novac. U ovim se frazemima pojavljuju kurva i kučka jer metaforički mogu označavati osobu koja je zbog novca i materijalne koristi spremna izdati svoje ideale, obitelj, prijatelje ili društvenu grupu. U prenesenom značenju također predstavlja beskarakternu osobu, onu koja je sklona varanju i lažima, sklona podvali. Tako bi *kurvin* ili *kučkin sin* predstavljao osobu koja je slična majci te na taj način i ona postaje osoba sklona intrigama i podmuklim postupcima, ukratko gad.

Frazemi *pasji sin* i *psi syn* imaju nelogičnu motiviranost stoga je teško odrediti zašto se pokvarenu osobu u hrvatskom jeziku naziva pasjim sinom.

6.7.3. Zaklinjati, kleti

jak mamę kocham

majke mi <moje> <mile>

Ovi uzvanični pragmafrazemi imaju isto značenje, a označavaju zaklinjanje, odnosno pomoću njih se pojačava intenzitet iskrenosti na neku zakletvu u govoru ili djelu. To je zapravo najmoćnija zakletva, koja u nedostatku dokaza za neku tvrdnju otklanja svaku sumnju u njenu netočnost. Služi za iskazivanje 'naklonosti' prema dotičnom roditelju u trenutnom odsustvu istog, kao dokaz da je prethodno izrečena stvar istinita, iako nije uvijek tako jer se danas toliko često koriste ti frazemi da sve više gube na svom značenju.

6.7.4. Ismijavati koga

robić z tata wariata

Koncept obuhvaća jedan poljski frazem kojim se opisuje čovjekovo neprilično ponašanje koje se ogleda u ismijavanju koga, izlaganju koga ruglu, postupanju s kim neozbiljno i nepošteno. U svakoj obitelji postoji jedna osoba koja je uvijek spremna na šalu i zabavu. U većini obitelji to je otac koji nasmijava svoju djecu, radi ludorije i vratolomije. Merriam Webster ima i izraz za takve šale, a one se zovu *dad jokes* te su opisane kao 'šale za koju očevi kažu da je zanimljiva priča koja je često očigledna ili predvidljiva dosjetka ili igra riječima i obično se ocjenjuje kao dražesno otrcana ili nimalo smiješna'¹². Iz tog razloga spominje se upravo tata u frazemu *robić z tata wariata*, dok *wariat* ima značenje osobe koja je psihički nestabilna. U prenesenom značenju *wariat* može označavati i osobu koja je nestabilna, ponaša se nekonvencionalno, nepromišljeno – ukratko ludo.

6.7.5. Utjeha

zdarza się w najlepszej rodzinie

to je <još> mila majka *prema čemu*

Kako bi se umanjila važnost loših informacija, obično o tuđem ponašanju i postupcima koriste se frazemi *zdarza się w najlepszej rodzinie* i *to je <još> mila majka prema čemu* kao komentar

¹² <https://www.merriam-webster.com/dictionary/dad%20joke> zadnji pristup 20.3.2022., 18:29 h

na neku lošu situaciju koja se nekomu dogodila. Hrvatski frazem se koristi kako bi se naglasilo da neka situacija uvijek može biti i gora. Poljski frazem upućuje da se nešto najgore može dogoditi i najboljoj obitelji stoga nikad ne treba previše brinuti, osuđivati ili žaliti za nečime što nas je snašlo.

6.7.6. Tjelesno zlostavljanje

Sprać, (zbić *kogo*) tak, że matka (rodzona) nie pozna *kogoś*
prebiti da vlastita mater ne prepozna *koga*

Značenje hrvatskog i poljskog frazema motivirano je time da čak ni vlastita majka, kao netko tko najbolje poznaje svoje dijete, neće prepoznati sina ili kćer od rana, modrica, posjekotina koje će mu netko zadati. Ovaj frazem može, ali i ne mora, upućivati na udarce koje se zadaju osobi u predjelu glave jer se osobu najbolje može prepoznati crtama lica.

Hrvatski frazem se često koristiti i kao vrsta prijetnje.

6.7.7. Smetati komu

nije ti tata (otac) staklar <!>

Frazem *nije ti tata (otac) staklar <!>* motiviran je slikom prozirnosti stakla kroz koje je sve vidljivo, transparentno. Točnije, frazem se koristi u slučaju kada jedna osoba zaklanja pogled na nešto (npr. televizor) drugoj osobi. Njegovo je točno značenje 'makni se, zaklanjaš mi pogled, ne vidim od tebe, nisi proziran!'

6.7.8. Grdnja

poslati u vražju (božju) mater

Ovaj pragmafrazem označava takav tip ljutnje prema drugoj osobi da ju želimo poslati što dalje od nas, da ju ne čujemo i ne vidimo. Zbog toga je i češći u imperativnom obliku *idi u vražju*

(*božju*) *mater*. Motivacija ovom frazemu su Bog ili Vrag iz tog razloga što se ne zna gdje oni žive te je pretpostavka da su jako daleko od nas – Bogu iza nogu.

6.8. Frazemi koji opisuju čovjekov intelekt i sposobnosti

6.8.1. Nadarenost

majka me <je> rodila...

takvoga majka ne rađa <svaki dan>

biti majka *za što*

tata-mata *u čemu*

Kada se želi naglasiti da je neka osoba rođena s određenim sposobnostima, vještinama ili talentom koristimo frazem *majka me <je> rodila*. Dakle tim frazemom se označava nadarenost neke osobe još od malena.

Takvoga majka ne rađa <svaki dan> frazem je koji se odnosi na vrlo mudru i pametnu osobu koja je izvrsna u nekom području. Ljudi takve osobe smatraju iznimnima i rijetkima, odnosno mišljenje je da se tako mudre i vješte osobe ne rađaju svakodnevno.

Frazem *biti majka za što* koristi se u žargonu, a ima značenje 'odlično se razumjeti u što'. U fokusu frazema je majka jer djeca uglavnom za svoju majku smatraju da je najbolja u svemu što radi.

Koncept nadarenosti sadržan je u frazemu *tata-mata u čemu* sa značenjem 'onaj koji što zna napraviti vrhunski, pravi majstor, stručnjak'. U obitelji tata je najčešće osoba koja se bavi fizičkim poslovima te je stručnjak za sve popravke i radove po kući. Iz te očeve sposobnosti proizlazi motiviranost za nastanak ovog frazema.

6.9. Frazemi koji se ne odnose na čovjeka

6.9.1. Alkohol

Tata z mamą

Korišteno kolokvijalno, ovaj frazem ima značenje alkoholnog pića dobivenog miješanjem žestokog pića ili votke s malo voćnog soka.

Nakon Drugog svjetskog rata ljudi su u Poljskoj pili puno alkoholnih pića. Kako su destilerije u Zbydniówu i Zaleszanyu proizvodile velike količine alkohola, a cijene nisu bile visoke, ljudi su pili alkohol napravljen kod kuće – tzv. *tata z mamą*, tj. pola-pola nekog žestokog alkoholnog pića sa sokom od višanja ili pomiješanim s izgorjelim šećerom. Alkoholno piće u obliku *tata z mamą* pilo se do sredine šezdesetih godina, a kasnije su se, zbog visokih cijena, koristile čiste votke.

6.9.2. Obiteljski dom

rodzinne progi

ognisko rodzinne

obiteljsko gnijezdo

sviti obiteljsko gnijezdo

Ova dva poljska i dva hrvatska frazema u svojem značenju imaju sliku doma. Frazemi *rodzinne progi*, *ognisko rodzinne* i *obiteljsko gnijezdo* doslovno znače 'dom'. *Ognisko rodzinne* i *obiteljsko gnijezdo* dodatno su zasnovani na slici osjećaja topline obiteljskog okruženja i doma. *Ognisko* implicira na nešto što nas grije kada nam je najhladnije – tako je nama oko srca najtoplije u krugu obitelji. *Gnijezdo* je samo po sebi uvijek bilo sinonim za dom i obitelj te se povezuje s pozitivnim zračenjem.

Frazem *sviti obiteljsko gnijezdo* znači 'sagraditi obiteljski dom, podići dom'. Motivirano je savijanjem grančica za izradu gnijezda baš kako to rade ptice prilikom gradnje svog doma.

6.9.3. Dan isplate

czekać na (do) matki boskiej pieneżnej

matki boskiej pieneżnej

Kada u Poljskoj jedna osoba pita drugu da li je za izlazak ili za *odlazak u kupovinu*, a ta osoba čeka dan isplate (plaću, stipendiju, mirovinu) onda u tom slučaju koristi navedeni frazem i kaže: „Niestety **Matki boskiej pieneżnej** dopiero jutro. Može w czwartek?“ Dakle taj frazem doslovno označava dan isplate.

6.9.4. Priroda

Matka Natura / matka natura

Matka Ziemia / matka ziemia

Majka Priroda / majka priroda

Ovi frazemi imaju isto značenje i u poljskom i u hrvatskom jeziku, a njima se želi naglasiti ovisnost ljudi o prirodi i onome što od nje dobivamo i koristimo. To mogu biti biljke, životinje ili vremenske prilike. Često se kaže da je priroda majka svih živih bića na planeti – jer samo majke mogu donijeti živa bića na svijet. Sva tri frazema mogu se pisati malim ili velikim početnim slovima.

6.9.5. Sotona

Syn ciemności

Frazem *syn ciemności* motiviran je tamom, a ima značenje 'vrag, demon'. Tama je obično u svim religijama opreka simbolu svjetlosti, odnosno Božje prisutnosti, života, spasenja. U Bibliji tama je simbol Božje odsutnosti, odnosno svega zla na ovome svijetu, a nju nadvladava Isus Krist koji je „svjetlo svijeta“.¹³ Tako se u tami nalazi nečastivi i sav izvor zla.

7. Zaključak

Analiza frazema sa sastavnicom uže obitelji zasnivala se na promatranju i ispitivanju prikupljenog korpusa od hrvatskih i poljskih frazema. Građa obuhvaća 100 frazema, od toga je 45 hrvatskih frazema, a 55 poljskih frazema sa sastavnicom obitelji.

U korpusu su zabilježeni i frazemi istog frazemskog značenja koji se razlikuju po sastavnici koja uključuje jednog od članova obitelji. Takvi su frazemi bilježeni zasebno, a ne kao frazemske inačice, npr.: baciti se na oca – baciti se na majku.

U prvom poglavlju iznesena su i definirana razmišljanja o frazeologiji kao jezikoslovnoj disciplini te je definirano što je to frazem i kako se definicija tog pojma razlikovala u hrvatskom i poljskom jeziku kroz povijest. Navedena su i opisana obilježja frazema u hrvatskom i poljskom jeziku te je na kraju opisana uloga obitelji u čovjekovu životu.

Strukturnom analizom utvrđeno je da se hrvatski i poljski frazemi sa sastavnicom uže obitelji pojavljuju u sva tri strukturna oblika prema opsegu frazema (fonetska riječ, sveze riječi i frazemske rečenice). Najbrojniju skupinu čine sveze riječi s čak 90 frazema (90%), od čega su 52 poljska, a 38 je hrvatskih frazema. Strukturu frazemske rečenice ima svega 9 frazema (9%), od čega je 6 hrvatskih, a tek 3 poljska frazema. Najmanje frazema pripada skupini fonetske riječi – tek 1 hrvatski frazem (<biti> majka *za što*) što čini tek 1% korpusa.

Imenske sveze riječi najbrojniji su oblik među frazemima svezama riječi u obrađenom korpusu. Od sveukupno 100 frazema u korpusu, čak 46 frazema je imeničke strukture, što čini 46 % korpusa. Od 46 frazema imeničke strukture 27 je poljskih frazema (matka dzieciom, matka natura, ojciec dzieciom, tata z mamą, mamina córeczka, mamin synek, psi syn, syn z

¹³ Biblija, Evanđelje po Ivanu: <https://biblija.ks.hr/evanđelje-po-ivanu/1> (Iv. 1, 3-5) (zadnji pristup 07.10.2021.)

łędźwi moich, głowa rodziny, strażniczka rodzinnego ogniska), a 19 hrvatskih (majka priroda, tata-mata (u čemu), tatin sin, mamin sin, kurvin (kurbin) sin, kučkin sin, obiteljsko gnijezdo, obiteljski čovjek).

Po zastupljenosti slijede sveze riječi glagolske strukture – ukupno 31 frazem, što čini 31 % korpusa. Od sveukupno 31 frazema zabilježeno je 11 frazema u hrvatskom jeziku (sviti obiteljsko gnijezdo, zavoletiti koga kao sina, prodati vlastitu mater, sisati dvije majke, majka me (je) rodila, biti (komu) i otac i majka, držati se mami (majci) za suknju (skute)), a 20 u poljskom jeziku (wejść w rodzinę, do rodziny, wrócić na łono rodziny, założyć rodzinę, robić z tata wariata, być komuś, dla kogoś ojcem, rodzoną matkę, rodzonoga ojca sprzeda (by sprzedał), ktoś odmroził sobie uszy na złość mamie (mamusii)).

Deset je frazema pridjevske strukture što znači da za glavnu sastavnicu imaju pridjev – 9 hrvatskih i tek 1 poljski – što čini 10 % od ukupnog broja frazema uvrštenih u korpus (jadna je (komu) majka, (Rajka, Rajka) žalosna ti majka, pljunuta majka, pljunuti otac, (gol) kao od majke rođen, pijan kao majka, pijan kao majka zemlja, wykapany ojciec).

Zabilježena su tri priložna frazema, što čini 3 % korpusa. Sva tri frazema pripadaju poljskom jeziku – (powtarzać, iść) jak za panią matką, więcej was matka nie miała, wesoło jak w rodzinnym grobie.

Korpus hrvatskih i poljskih frazema bilježi i 9 frazemskih rečenica, odnosno 9 % od ukupnog broja analiziranih frazema – od čega je 6 hrvatskih (zaviti u crninu brojne obitelji, biti iz dobre obitelji, prebiti da koga vlastita mater ne prepozna, nije ti tata (otac) staklar <!>), a 3 poljska (jaka matka, taka córka, sprać (zbić) kogo tak, że matka (rodzona) nie pozna kogoś, dać komu tak, że matka <rodzona> nie pozna kogoś.

Daljnjom analizom utvrđeno je postojanje sve tri vrste paradigmatičnosti u hrvatskim i poljskim frazemima sa sastavnicom obitelji – nulte, djelomične i potpune paradigmatičnosti. Najviše je frazema koji imaju obilježje djelomične paradigmatičnosti.

Sintaktičkom analizom utvrđeno je da pojedini frazemi mogu vršiti više različitih funkcija u rečenici. Tako imenički frazemi mogu vršiti funkciju subjekta u rečenici, atributa, imenskog predikata, apozicije ili objekta. Glagolski frazemi u rečenici mogu vršiti samo funkciju predikata, kao što priložni frazemi samo vrše funkciju priložne oznake u rečenici. Pridjevski frazemi mogu biti uvršteni u kontekst kao atribut ili kao dio predikata. Frazemi rečenične

strukture uključuju se u rečenicu kao samostalne rečenice ili mogu biti uvrštene u druge rečenice.

Semantičkom analizom pokazala su se bitna svojstva frazema sa sastavnicom obitelji s obzirom na njihov stupanj desemantizacije, a razlikuju se djelomično desemantizirani frazemi i potpuno desemantizirani frazemi. U korpusu su zabilježena 54 djelomično desemantizirana frazema, a 46 potpuno desemantizirana.

Na kraju se konceptualnom analizom utvrdilo postojane različitih koncepata unutar korpusa te su frazemi razvrstani s obzirom na te koncepte. Najbrojniju skupinu čine oni frazemi koji se odnose na čovjeka i društvo, odnosno kojima se opisuju međuljudski odnosi i čovjekove karakterne osobine i ponašanje.

8. Sažetak

8.1. Sažetak

U ovom radu analiziraju se hrvatski i poljski frazemi sa sastavnicama uže obitelji, odnosno sa sastavnicom 'majka', 'otac', 'sin', 'kćer' i 'obitelj' ili na poljskom 'matka', 'ojciec', 'syn', 'córka' i 'rodzina'.

Cilj rada bio je prikazati sličnost i razlike između poljskih i hrvatskih obiteljskih frazema pomoću strukturne analize, paradigmatičnosti, sintaktičke, semantičke te konceptualne analize. Strukturnom analizom ustvrdilo se da je najbrojniji i najčešći frazeološki tip (imenička) sveza riječi ili skup riječi u korpusu oba jezika. Analiza stupnja paradigmatičnosti pokazala je kako većina frazema u oba jezika ima djelomičnu paradigmatičnost. Sintaktičkom analizom frazema utvrdili smo uključivanje frazema u rečenično ustrojstvo, odnosno određivanje funkcije frazema. Semantičkom analizom frazema ukazali smo na motiviranost, porijeklo te stupanj desemantizacije frazema. Na kraju se konceptualnom analizom uspjelo pokazati koja tematsko-značenjska područja frazemi ostvaruju.

8.2. Family in Polish and Croatian phraseology – phrases that contain close family members in Croatian and Polish

In this paper, Croatian and Polish phrases with the components of the immediate family are analyzed, ie with the components 'majka', 'otac', 'sin', 'kćer' and 'obitelj' or in Polish 'matka', 'ojciec', 'syn', 'ćórka' and 'rodzina'.

The aim of this paper was to present the similarities and differences between Polish and Croatian parental phrases using structural analysis, paradigm, syntactic analysis, semantic analysis and conceptual analysis. Structural analysis has established that the most numerous and most common phraseological type (noun) is a word combination or set of words in the corpus of both languages. Paradigmatic analysis showed that most phrases in both languages have partial paradigm. By syntactic analysis of phrases, we determined the inclusion of phrases in the sentence structure, ie determining the function of phrases. By semantic analysis of phrases, we pointed out the motivation, origin and degree of desemantization of phrases. In the end, the conceptual analysis managed to show which thematic-semantic areas the phrases realize.

9. Popis hrvatskih i poljskih frazema

9.1. Popis hrvatskih frazema

B

baciti se na oca

biti i otac i majka *komu*

biti iz dobre obitelji

biti cijela (ista) majka

biti cijeli (isti) otac

<biti> majka *za što*

D

držati se mami (majci) za suknju (skute)

E

e moj sine (sinko)!

Evina kći

G

glava obitelji

gol kao od majke rođen

I

izgubljen sin

J

jadna je majka *komu*

K

kao od majke rođen

kučkin sin

kurvin (kurbin) sin

M

Majka Božja

majka me <je> rodila...

majke mi <moje>

majku mu staru

majka priroda / Majka Priroda

mamin (majčin) sin (sinčić)

N

nije ti tata (otac) staklar <!>

O

obiteljski čovjek (za m i ž spol)

obiteljsko gnijezdo

od oca na sina

P

pasji sin

pijan kao majka

pijan kao majka zemlja

pljunuta majka

pljunuti otac

poslati u vražju (božju) mater

prebiti da vlastita mater ne prepozna *koga*

prodati <i> vlastitu mater

R

(Rajka, Rajka) žalosna <ti> majka

S

sisati dvije majke

sviti obiteljsko gnijezdo

T

takav se ne rađa svaki dan / takvoga majka ne rađa (svaki dan)

tata-mata *u čemu*

tatin sin

tko će kao (k'o) majka

to je <još> mila majka *prema čemu*

U

u krilu obitelji

Z

zaviti u crninu brojne obitelji

zavoljeti kao sina *koga*

9.2. Popis poljskih frazema

B

być *komuś* (*dla kogoś*) matką

być *komuś* (*dla kogoś*) ojcem

być *komuś* ojcem i matką

CZ

żart. czekać na (do) matki boskiej piędźnej

D

dać *komu* tak, że matka <rodzona> nie pozna *kogoś*

G

głowa rodziny

J

jak dzieci <z> jednej matki

jak mamę kocham

jaka matka, taka córka

K

kapłanka rodzinnego ogniska

ktoś odmroził sobie uszy na złość mamie (mamusie)

ktoś z dobrej rodziny

wulg. kurwi syn

M

mamina córeczka

mamin (mamusin) synek (sinek)

Matka Boska

matka dzieciom

matka natura

Matka Polka

matka ubogich

matka ziemia

mieć dziecko na mamkach

N

na łonie rodziny

na (do) matki boskiej piętnej

O

oddać dziecko w mamki (na mamki)

ognisko rodzinne

ojciec dzieciom

ojczyste prógi

P

powtarzać (iść) jak za panią matką

psi syn

R

robić z tata wariata

rodzinne progi

rodzoną matkę sprzeda (by sprzedał)

rodzonoga ojca sprzeda (by sprzedał)

S

sprać (zbić) *kogo* tak, że matka <rodzona> nie pozna *kogoś*

strażniczka rodzinnego ogniska

suczy syn

syn ciemności

syn marnotrawni

syn pułku

syn z łędźwi moich

synu mój

T

taki (tak) jak go matka urodziła (zrodziła)

tata z mamą

trzyma się (czepia się) matczynej (maminej) spódnicy *ktoś*

W

wdać się w matkę

wdać się w oca

wejść w rodzinę (do rodziny)

wesoło jak w rodzinnym grobie

więcej was matka nie miała?

wrócić na łono rodziny

wykapany ojciec (tatuś)

wyssaś coś z mlekiem matki

Z

założyć rodzinę

zdarza się w najlepszej rodzinie

10. Literatura

Barković, M. (2019). *Obitelj i odgoj* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Teacher Education).

Brala-Vukanović, M. (2013). *Perspective on Meaning. An introduction to Philosophical, Lexical and Cognitive Semantics*. Filozofski fakultet u Rijeci. Rijeka.

Cowie, A. P. (Ed.). (1998). *Phraseology: Theory, analysis, and applications*. OUP Oxford.

Djekić, J. (2014). *Crno-bijeli svijet u poljskoj i hrvatskoj frazeologiji* (Doctoral dissertation).

Fink Arsovski Ž., Antica Menac (2007). *Hrvatska frazeologija*. Knjigra.

Fink-Arsovski, Ž. (2002). *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. FF press.

Fink Arsovski, Ž., Kovačević, B., & Hrnjak, A. (2017). *Bibliografija hrvatske frazeologije. Frazeobibliografski rječnik*. Zagreb. Knjigra.

First-Dilić, R. (1976). *Porodica i obitelj–domaćinstvo i kućanstvo; Pokušaj pojmovnog razgraničenja*. *Revija za sociologiju*, 6 (2-3), 86-92.

Hrnjak, A. (2017). *Frazeologija u rodnome okviru: rodni elementi u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji*. Knjigra.

Hrnjak, A. (2003). *Hrvatski frazeološki rječnik*, Antica Menac, Željka Fink-Arsovski, Radomir Venturin, 'Hrvatski frazeološki rječnik'. Zagreb: Naklada Ljevak, 2003. 414 str. *Filologija*, (41), 185-188.

Józwiak-Dądela, A. (2007). *O tłumaczeniu polskich związków frazeologicznych na język niemiecki na przykładzie wybranych tekstów publicystycznych* (Praca doktorska)

Kovačević, B.; Ramadanović, Ermina. (2013). *Frazemske polusloženice (od rječnika preko tvorbe do pravopisa i obratno)*. *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39/1, str. 271 –291.

Kovačević, B. (2014). *Pijan kao majka i pijan kao duga*. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 1(4), 27-29.

Kovačević, B. (2019). *Muško i žensko u frazeologiji I. Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 6 (4), 26-29.

Kovačević, B. (2012). *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Inst. za hrvatski jezik.

Mesinger, B. (1997). *Hrvatska frazeologija kao kulturno-antropološki fenomen*. Riječ, 3, 59-70.

Opasić, M. (2008). *Značajan prinos hrvatskoj frazeologiji*, Antica Menac, Hrvatska frazeologija, (Zagreb, Knjigra, 2007.). *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, 20(1), 150-152.

Pintarić, Neda (2021). *Familionimi: Zajednički korijeni rodbinskih naziva (familionima) u odabranim slavenskim jezicima s uporabom u pragmemima i pragmafrazemima*.

Pintarić, Neda (2016). *Osnovne govorne situacije*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada

Pintarić, Neda (2010). *Pragmatični svijet osjetilnosti (poljsko-hrvatska komparativna studija)*. Zagreb: FF press

Raguž, M. (2014). Ivana Vidović Bolt (2011). *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I. Jezikoslovlje*, 15(1), 140-145.

Vidović Bolt, Ivana (2007). *Poljsko-hrvatski frazeološki rječnik on-line* [u:] Sesar, Dubravka (ured.). *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim I*. Zagreb: FF press (str. 177-185)

Vidović Bolt, Ivana (2011). *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji*. Hrvatska sveučilišna naklada.

Vidović Bolt, Ivana (2007). *Hrvatski i poljski etnonimski frazemi poredbene strukture*, [w:] Slavenska frazeologija i pragmatika, ur. Z. Fink Arsovski, A. Hrnjak, Zagreb, 209-214.

Rječnici i priručnici

Anić, V. (2003). *Veliki rječnik hrvatskog jezika*. ed. Ljiljana Jojić, Novi liber Zagreb.

Bąba, Stanisław / Liberek, Jarosław (2002). *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN

Boryś, Wiesław (2005). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Wydawnictwo literackie

- Gluhak, Alemko (1993). *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: August Cesarec
- Kłosińska, Anna / Sobol, Elżbieta / Stankiewicz, Anna (2005). *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Matešić, Josip (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Ńkolska knjiga
- Matešić, Josip. (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga
- Menac, Antica; Fink-Arsovski, Źeljka; Venturin, Radomir. (2003). *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb. Naklada Ljevak
- Menac, Antica / Fink-Arsovski, Źeljka / Venturin, Radomir (2003). *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb. Naklada Ljevak
- Menac, Antica / Pintarić, Neda (1986). *Hrvatskosrpsko-poljski frazeološki rječnik*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilińta u Zagrebu
- Moguń, Milan / Pintarić, Neda (2002). *Poljsko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Ńkolska knjiga
- Mosiołek-Kłosińska, Katarzyna / Ciesielska, Anna (2001). *W kilku słowach. Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne PWN
- Podlawska, Daniela / Świątek-Brzezińska, Magdalena (2009). *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa – Bielsko-Biała: Wydawnictwo Szkolne PWN
- Skorupka, Stanisław (1967). *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza powszechna
- Sobol, Elżbieta (2008). *Słownik frazeologiczny PWN z Bralczykiem*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Vidović Bolt, Ivana et al. (2017). *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema*. Zagreb: Školska knjiga, d.d.

Izvori s interneta:

Baza frazema hrvatskog jezika: <http://frazemi.ihjj.hr/>

Bryk Pl.: <https://www.bryk.pl/>

Glosbe: <https://hr.glosbe.com/>

HJP: <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=searchv>

Merriam Webster Dictionary: <https://www.merriam-webster.com/>

Słownik języka polskiego PWN: <https://sjp.pwn.pl/>

Wielki słownik języka polskiego: <https://wsjp.pl/>